

Kıbrıs Meselesi Bağlamında Bir Diplomasi Aracı Olarak İyi Niyet Heyetleri (1964-1965)*

Goodwill Delegations As A Diplomacy Tool In Context Of The Cyprus Issue (1964-1965)

Ersin MÜEZZİNOĞLU*

* Bu makale, Karabük Üniversitesi tarafından düzenlenen 29-30 Ekim 2021 tarihli "Cumhuriyet'in İlanının 98. Yıldönümü Anısına Ulusal Tarih Sempozyumu"nda sunulmuş olan "Türk Dış Politikasında Yeni Bir Açılım: İyi Niyet Heyetleri (1965)" başlıklı bildirisinin makaleleştirilmiş halidir.

** Karabük-Türkiye.

Orcid Id: 0000-0001-7095-7869

Sorumlu Yazar / Corresponding Author:
Ersin Müezzinoğlu
Karabük Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü

E-posta / E-mail:
ersinmuezzinoğlu@karabuk.edu.tr

Geliş Tarihi / Received Date:
23 Kasım 2022

Kabul Tarihi / Accepted Date:
31 Ağustos 2023

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf / Citation:
Ersin Müezzinoğlu, "Kıbrıs Meselesi Bağlamında Bir Diplomasi Aracı Olarak İyi Niyet Heyetleri (1964-1965)", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt 135, Sayı 266, İstanbul 2023, s. 65-92.

doi: 10.55773/tda.1209308

Bu makale Creative Commons BY-NC-SA 2.0 tarafından lisanslanmıştır. / This article is licensed under a Creative Commons BY-NC-SA 2.0.

Öz

Türkiye, 1964 sonlarında, Kıbrıs davasını anlatmak ve Türkiye'yi her yönüyle tanıtmak amacıyla Asya, Afrika, Güney ve Orta Amerika ile Arap ülkelerine İyi Niyet Heyetleri gönderme kararı almıştır. Yetmiş aşkın ülkeye giden bu heyetlerin çalışmalarından özellikle Kıbrıs meselesinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda yapılacak oylamalarda, Türkiye'nin tezlerinin desteklenmesi sonucu beklenmiştir. Ancak 16 Aralık 1965'te Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu Siyasi Komisyonunda Kıbrıs'ın geleceğinin Yunanistan ve Kıbrıs Rumlarının tezlerine uygun şekilde belirlenmesini öngören bir tasarı kabul edilmiştir. Bu sonuç Türkiye için siyasi bir deprem olmuş, o ana kadar izlenen dış politikanın ciddi şekilde sorgulanmasına ve dış politikaya yeni bir vechе verilmek istenmesine yol açmıştır. İyi Niyet Heyetlerinin ziyaret ettiği ülkelerden Türkiye'ye beklenen destek gelmemiş, bu yönüyle İyi Niyet Heyetleri girişiminin başarılı olmadığı değerlendirilmiştir. Aksine BM oylamasında arzu edilen sonuç alınmasa da İyi Niyet Heyetleri ziyaretlerinin ilgili ülkelerin daha iyi tanınması, Türkiye'ye nasıl bakıldığının görülmesi, ikili ilişkilerin geliştirilmesi açısından neler yapılması gerektiği gibi hususların öğrenilmesi yönüyle yararlı olduğu görüşleri de ortaya atılmıştır.

Bu makalede, 1964 yılı sonlarında bir dış politika aracı olarak başvurulmuş İyi Niyet Heyetleri gönderilmesi uygulaması incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İyi Niyet Heyetleri, Ortadoğu, Türk Dış Politikası, Kıbrıs Sorunu, Birleşmiş Milletler.

Abstract

At the end of 1964, Turkey decided to send Goodwill Delegations to Asia, Africa, South and Central America and Arab countries in order to explain the Cyprus case and introduce Turkey in all its aspects. The work of these delegations, which went to more than seventy countries, was expected as a result of the support of Turkey's theses, especially in the voting to be held in the United Nations General Assembly on the Cyprus issue. However, on 16 December 1965, a draft

was adopted in the Political Commission of the United Nations (UN) General Assembly, which envisages the determination of the future of Cyprus in accordance with the theses of Greece and Greek Cypriots. This result was a political earthquake for Turkey, causing serious questioning of the foreign policy pursued until that time and a desire to give a new aspect to foreign policy. The expected support from the countries visited by the Goodwill Delegations did not come to Turkey, and it was evaluated that the Goodwill Delegation initiative was not successful in this respect. On the contrary, although the desired result could not be obtained in the UN vote, it has been put forward that the visits of Goodwill Delegations are beneficial in terms of getting to know the relevant countries better, seeing how Turkey is viewed, and learning what should be done in terms of developing bilateral relations.

In this article, the practice of sending Goodwill Delegations, which was used as a foreign policy tool in late 1964, will be examined.

Keywords: Goodwill Delegations, Middle East, Turkish Foreign Policy, Cyprus Issue, United Nations.

Giriş

Türkiye’de 27 Mayıs 1960 Darbesi sonrasında o ana kadar izlenen dış politikanın gözden geçirilmesi söz konusu olmuştur. Önce söylem düzeyinde sonra ise atılan bazı adımlarla dış politikada yeni arayışlara girilmiştir. Dış politikada çok yönlülük olarak adlandırılabilir bu arayışlara Türkiye’yi iten en önemli etken, Kıbrıs konusunda Türkiye’nin müttefiklerinden gerekli anlayışı ve desteği görememesi, ayrıca uluslararası platformlarda özellikle Bağlantısızlar/Tarafsızlar olarak isimlendirilen ve büyük çoğunluğunu Asya-Afrika devletler grubunun meydana getirdiği hareketin, Kıbrıs sorununda Yunanistan’ı ve Kıbrıs Rumlarını destekleyen tutumu olmuştur.¹

Türkiye, blok siyaseti izlemenin ve dış politikasını bir bakıma ABD dış politikasıyla özdeşleştirmesinin/tekleştirmesinin zararlarını bu yıllarda açıkça görmüştür. Türkiye, hata olarak anladığı bu politikayı terk ederek, bir eksen

¹ 1960’larda Türkiye’nin çok yönlü dış politika izlemesinin saikleri ile ilgili detaylı bilgi için bk. Latif Pınar ve İbrahim Fevzi Güven, “Türk Dış Politikasında 1960’lı Yıllar: Çok Yönlülüğe Geçiş”, *Darbeden Muhtraya Türk Dış Politikası (1960-1971)*, Ed. Latif Pınar vd., İmaj Yayınevi, Ankara, 2019, s. 1-20; Türkiye’nin bu dönemde çok yönlü dış politika izlemesinde şu görünüme sahip olan uluslararası ortamın etkisi vardır: Küba Krizi sonrası iki blok lideri arasında çatışmaları önlemek için nükleer denemelerin sınırlandırılmasına dair bir anlaşma imzalanması, 1960’ların ortasında uluslararası ortamın görünüşünü iki kutuplu görünüşten peyderpey uzaklaştıran-Fransa’nın NATO’nun askeri kanadından ayrılması, Moskova-Pekin Çekişmesi, Romanya’nın bağımsız politika hamleleri gibi-bazı gelişmelerin yaşanması, Üçüncü Dünya diye bir blokun ortaya çıkışı. İşte bu detente ve çok kutuplu dünya görünümü Türk dış politikasını biraz gecikmeli de olsa etkilemiştir. Bk. Mehmet Gönlübol ve Ömer Kürkçüoğlu, “1965-1973 Dönemi Türk Dış Politikası”, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996, s. 491-492; İyi Niyet Heyetleri girişimi dış politikada değişiklik olacağına dair değerlendirmeler yapılmasına yol açmıştır. Bilhassa Cenevre Görüşmeleri’nin başarısızlığı bu politika değişikliğinde etkili olmuştur. NATO içinde bağımsız dış politika izleme seçeneğinin gündeme gelebileceği değerlendirildi yapılmıştır. Heyetler girişimi sonucu şimdiye kadar Türkiye karşısında olan demirperde ülkeleri ve Arap ülkeleri ile daha dostça ilişkilerin kurulması amaçlanmıştır. Bk. “Dış Politikamızda Değişiklik”, *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1964, s. 7; Her ne kadar Türk diplomatları, İslam ülkeleri ile gelişmekte olan ülkelerin de beklentilerine uygun şekilde, aktif ve çok yönlü politika izlemeye başladıklarını iddia etseler de 1965 yılında, Pakistan ve Somali’nin Filistinli mültecilerin durumlarını iyileştirilmesi ve birtakım hukuka kavuşturulmaları konusunda vermiş oldukları karar tasarısı karşısında Türkiye çekimser bir tutum takınmıştır. Bk. Berdal Aral, “Fifty Years On: Turkey’s Voting Orientation at the UN General Assembly, 1948-97”, *Middle Eastern Studies*, Vol. 40, No. 2, 2004, p. 141.

değişikliğine de sürüklenmeden, Arap ülkeleri ve sosyalist blok ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek ihtiyacını hissetmiştir.²

1964 yılındaki bazı bölgesel toplantılarda, Kıbrıs meselesi özelinde, Türkiye yalnız bırakılmıştır. Bu bağlamda, Mart 1964'te Cezayir'de gerçekleşen Asya-Afrika Danışma Konseyi Toplantısında Kıbrıs için self-determinasyon anlayışı desteklenmiştir. Türkiye, tezleri bakımından bu toplantıda tam olarak tek başına kalmıştır.³ Ekim 1964'te Kahire'de Tarafsız Ülkeler Konferansı gerçekleşmiştir. Türkiye'nin benzer şekilde burada da yalnızlığa düştüğü görülmüştür. Görüşmeler sırasında Rum tezlerine destek verilmiştir. Kıbrıs'ın kendi kendini yönetme hakkı olduğu ve Kıbrıs'taki yabancı kuvvetlerin çıkarılması kararları alınmıştır.⁴ Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios, Kahire'de alınan bu kararların benzerini Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulunda da almayı amaçlamıştır. İşte Kıbrıslı Rumların özellikle tarafsız ülkeler nezdinde, BM Genel Kurulunda lehlerinde karar çıkarılabilmek için yoğun faaliyetleri Türkiye'yi önlem almaya itmiştir.⁵ Gerek Kıbrıs davasında haklılığını anlatmak ve destek elde edebilmek gerekse şimdiye kadar soğuk ve mesafeli bulunduğu ve salt Batı ittifakı çıkarları üzerinden bir okumayla politika takip ettiği bu ülkelerle ilişkilerini geliştirmek istemiştir. Bu yolda atılan adımlardan biri İyi Niyet Heyetlerinin oluşturulmasıdır.⁶ İyi Niyet Heyetlerinin oluşturulmasında şüphesiz Kıbrıs sorunu karşısında ABD'nin Johnson Mektubu'nda⁷ görülen tutumundan duyulan hayal kırıklığının da ciddi etkisi bulunmaktadır.

² Türkiye bu yıllarda gerek Küba krizi kaynaklı Jüpiter füzelerinin kaldırılması, gerekse Kıbrıs Sorunu bağlamında Johnson Mektubu gibi kaba hatırlatmalar yoluyla, güvenliği ile alakalı meselelerde kendini izole edilmiş bir şekilde bulmuş, bunun bir sonucu olarak Moskova ile bir yakınlaşma ve gelişmekte olan dünyayla yeni bağlar geliştirme sürecine girerek, dış politikasını sadece ABD'ye güvene endeksli olmaktan çıkarmaya başlamıştır. Bk. Malik Mufti, "Daring and Caution in Turkish Foreign Policy", *Middle East Journal*, Winter, 1998, Vol. 52, No. 1, p.41-42; İnönü hükümeti, başlangıçta, Makarios ve Yunan hükümetinin aksine, Kıbrıs sorununun çözümünde Sovyet faktörünü ve üçüncü dünya ülkelerini tamamiyle göz ardı etmiştir. Batılılarla bir çözüm bulma konusunda ısrarcı olmuş, adaya müdahale ihtimallerinin söz konusu olduğu bir dönemde Türk gururu ve ulusal hislerini incitici bir mesajın-Johnson mektubu-alınması sonrası İnönü, dış politikada birtakım değişikliklere girişmiştir. Bk. Nurhan Ince-Robert Olson, "Turkish Foreign Policy 1960-1964: Continuity, Change And The Cyprus Crisis", *Oriente Moderno, Luglio-Agosto 1977*, Anno 57, Nr. 7/8, pp. 283-284.

³ Ahmad, Feroz ve Ahmad, Bedia Turgay, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 273; Ersin Müezzinoğlu, "Ortadoğu İle İlişkiler", *Darbeden Muhtraya Türk Dış Politikası (1960-1971)*, Ed. Latif Pınar vd., İmaj Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 117.

⁴ Ahmad, a.g.e., s. 280; Müezzinoğlu, a.g.e., s. 122.

⁵ *Dışişleri Belleteni*, Ekim-Aralık 1964, Sayı: 3, s. 4.

⁶ Müezzinoğlu, a.g.e., s. 121.

⁷ Türkiye'nin Kıbrıslı Türklerin haklarını ve güvenliğini savunmak için adaya müdahaleyi planladığı sırada 5 Haziran 1964 tarihinde ABD Başkanı Johnson Başbakan İnönü'ye bir mektup göndermiştir. Mektup diplomatik nezakete aykırı ve tehditvari bir üsluba sahiptir. Mektupta özellikle şu iki husus öne çıkmaktadır: Türkiye'nin adaya askeri müdahalesi kendisini Sovyetlerle karşıya karşıya getirirse ABD Türkiye'yi savunmayacak ve Türkiye'yi yalnız başına bırakacaktır. Türkiye'nin bir askeri müdahalesinde ABD'nin verdiği silahlar kullanılamaz. Bk. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, s. 699-700; ABD, Kıbrıs sorununa stratejik bir sorun olarak bakmış, Doğu Akdeniz'deki dengelerin Sovyet Rusya lehine gelişmesine engel olmaya çalışmıştır. Bk. Yakup Kaya, ABD ve NATO ile İlişkiler, *Darbeden Muhtraya Türk Dış Politikası*, Latif Pınar vd., İmaj Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 34.

5 Haziran 1964'te ABD Başkanının Başbakan İsmet İnönü'ye gönderdiği mektuptan her ne kadar Türk kamuoyu ancak 13 Ocak 1966'da Cüneyt Arcayürek'in Hürriyet gazetesindeki yazısı ile haberdar olmuş ise de Türkiye'nin dış politikasına karar verenler, bu mektup ışığında ve Türk-Amerikan ilişkilerinin geldiği nokta itibarıyla Türk dış politikasında eksen değişikliği olmasa bile artık 1945 sonrası takip edilen dış politikanın Türkiye'nin çıkarlarıyla uyumadığını oldukça iyi bir şekilde anlamışlardır. Bu doğrultuda yeni arayışlar söz konusu olmuştur. İyi Niyet Heyetleri adını bu bağlamda bir yere oturtmak daha doğru olacaktır. İyi Niyet Heyetleri girişimini etrafı olarak ele alan bir akademik çalışmanın yokluğu⁸ makale konusunun tercih edilmesinde etkili olmuştur. Ayrıca dönemin Türk dış politikasındaki arayışlara/yönelimlere söz konusu girişim özelinde bakmak ve değerlendirme yapmak mümkün olacaktır. Bu makalede ağırlıklı olarak parlamento tutanakları, Türk basınındaki haber ve yorumlar, arşiv belgeleri ve resmi yayınlardan elde edilen verilerle, 1964 yılı sonlarında bir dış politika aracı olarak uygulamaya konulan İyi Niyet Heyetleri açılımı konu edilmiş, bu açılıma niçin girildiği, Ortadoğu özelinde nasıl gerçekleştirildiği, 16 Aralık 1965 tarihli BM siyasi Komisyonu kararı çerçevesinde ne derece başarılı olduğu ve Türk dış politikasına hangi etkileri olduğu incelenmiştir.

1. İyi Niyet Heyetleri

İyi Niyet Heyetleri gönderme uygulamasına/yöntemine 1964 senesinden önce de başvurulmuştur. Demokrat Parti (DP) Döneminde, Ekim 1956'da, "Kıbrıs hakkındaki tezimizin müessir bir surette duyurulmasını teminen" denilerek Güney Amerika Hükümetlerine İyi Niyet Heyeti gönderilmiştir. Heyet Eski Moskova Büyükelçisi Muzaffer Göker başkanlığında oluşturulmuş, Siyasi Tarihçi Prof. Dr. Ahmet Şükrü Esmer de içerisinde yer almıştır.⁹ 1962 senesinde ise Doğu Afrika ve Batı Afrika ülkelerine İyi Niyet Heyetleri gönderilmiştir. Burada ağırlıklı olarak ticari ilişkilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır.¹⁰ 1964'e gelindiğinde büyük ölçüde Kıbrıs meselesinde destek elde etme arayışı olarak, III. İnönü Hükümeti (25.12.1963-20.02.1965), İyi Niyet Heyetleri oluş-

⁸ İyi Niyet Heyetleri ile ilgili tespit edilebilen tek çalışma Koca'ya aittir. Bk. Mehmet Koca, "Türkiye'nin Afrika Ülkeleriyle İlişkilerinin Gelişmesinde Kıbrıs Meselesi ve İyi Niyet Heyetlerinin Rolü", *Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, Cilt :4, Sayı: 2, ss. 100-109.

⁹ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi; Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 144-86-15, Tarih: 13.10.1956.

¹⁰ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi; (BCA) Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 163- 73-9, Tarih: 27.02.1962; Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 164-15-17, Tarih: 20.04.1962; Dışişleri Bakanı Selim Sarper'in Millet Meclisindeki bütçe görüşmeleri sırasında dış politikaya dair yaptığı konuşmadan öğrenildiği üzere, 1962'ye kadar bağımsız ülke sayısı 29'a çıkan Afrika'da, Türkiye'nin 7 temsilciliği bulunmaktadır. Türkiye bu ülkelere ilgi göstermiş, onların BM'ye üyeliklerine destek vermiştir. Temsilcilik sayısı maddi imkanlar elverdiği kadar artırılmaya çalışılmakta, ticaret ve kültürel bağların kurulmasına, mevcut bağların güçlendirilmesine önem verilmektedir. Bu amaçla, bu ülkelere iyi niyet heyetleri gönderilmesine karar verilmiştir. 19 Şubat 1962'de yola çıkan ilk heyetin, Madagaskar, Tanganika, Somali ve Sudan'ı ziyaret etmesi planlanmıştır. Sarper'e göre bu girişimin ilgili ülkelerde büyük bir memnuniyetle karşılandığı öğrenilmiştir. Bk. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 1. Dönem, 52. Birleşim, 21.02.1962, s. 164.

turma ihtiyacı duymuştur. Bu bağlamda Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin "görüş, tutum ve isteklerini açıklamak ve Türkiye'yi bütün yönleriyle tanıtmak" amacıyla yedi İyi Niyet Heyeti oluşturulmuştur.¹¹ Bu yolla BM Genel Kurulunda Kıbrıs hakkında Türkiye'nin hak ve menfaatlerine uygun karar alınması arzulanmıştır.¹² Heyetler henüz yola çıkmadan, bu girişime yönelik eleştiriler gelmiştir. Eleştirilerde, bu girişim için çok geç kalındığı hususu öne çıkmıştır.

Heyetlerin birinde yer alacak olan siyasi tarihçi akademisyen Fahir Armaoğlu da Cumhuriyet gazetesinde kaleme aldığı bir yazıda, İyi Niyet Heyetlerinin gönderilmesinde yaşanan gecikmeden dolayı başarı elde edilemeyeceğine dair yaygın ve haklı bir inanç olduğunu belirtmiş, bununla birlikte tamamen başarısız olacaklarının da ileri sürülemeyeceğini ifade etmiştir. Armaoğlu, İyi Niyet Heyetlerine sadece Kıbrıs davasına taraftar kazanılması görevinin verilmediğini, gidilen ülkelerle Türkiye arasında her türlü ilişkilerin geliştirilmesi için ilk yolu açmalarının da beklendiğini hatırlatmış, başarıda bu unsurun belli bir ölçüde rol oynayabileceği değerlendirmesini yapmıştır. Bu noktada Asya ve Afrika ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmeye çalışılmasının Türk dış politikasına verilmek istenen yeni hareketin ilk adımlarını oluşturduğuna dikkat çeken Armaoğlu, bu politikanın bir yönünü de Sovyetlere karşı atılan ihtiyatlı adımların teşkil ettiğini, Türk Dışişleri Bakanı Erkin'in Ekim 1964 sonlarında gerçekleştirdiği Moskova ziyaretinin Kıbrıs konusunda şimdiden başarı sağladığını, Sovyetlerin Zürih ve Londra Antlaşmalarının yürürlükte olduğunu, Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve Kıbrıs'ta iki milli toplumun bulunduğunu kabul ettiklerini belirtmiştir.¹³

Heyetler; senatör, milletvekili, profesör, büyükelçi ve gazetecilerden oluşturulmuştur. Yedi heyet içerisinde 3 senatör ile 9 milletvekiline yer verilmiştir. Heyetler Afrika, Asya, Güney ve Orta Amerika ile Arap ülkelerine gönderilmiş ve bu kapsamda yetmişten fazla devlete ziyaret gerçekleştirilmiştir. Cumhurbaşkanı Bayar ile Başbakan İnönü'nün birer mesajını da ulaştıracak olan

¹¹ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi; Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 183-7-9, Tarih: 30.01.1965.

¹² *Dışişleri Belleteni*, Sayı: 5, Şubat 1965, s. 53.

¹³ Fahir Armaoğlu, "Kıbrıs Meselesinin Neresindeyiz?", *Cumhuriyet*, 27 Aralık 1964, s. 2; Yunus Nadi BM Genel Kurulundaki görüşmelerde Türkiye'nin tarafını tutmaları ya da en azından tarafsız kalmaları için dünyanın dört bir yanına İyi Niyet Heyetleri gönderilmesini birkaç açıdan eleştirmiştir. Bir defa böylesi bir girişim için geç kalmıştır. Çünkü karşı taraf Üçüncü Dünyayı kendisine iyice çekmiştir; bundan dolayı heyetler turistik heyet halinde geri döneceklerdir. Bunun yanında daha önce de Afrika'ya iki iyi niyet heyeti gönderilmiş ve Türkiye'nin niyetlerinin iyiliği bildirilmiş, heyetler dönüşlerinde raporlar sunmuşlar ve Üçüncü Dünyanın insanlarını adam yerine koymak ve onlarla siyasi, iktisadi ve kültürel ilişkilere girişilmesini önermişlerdir. Ancak daha sonra bu raporlar bir nevi dolaplarda kuluçkaya yatırılmıştır. Oysa küçükçük İsrail neredeyse bütün Afrika'ya el atarak, henüz kabile yapısından yeni devlete geçmiş devletlerle bile siyasi ve iktisadi ilişkiler tesis etmiş ve Afrika'da nüfuz kazanmıştır. Bk. Nadir Nadi, "Kendi Kendimizi Tenkit, Arkadan Gelen Akıl", *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1964, s. 1; Nadi, "Olur Şey Değil" başlıklı anılarının yer aldığı kitabında da İyi Niyet Heyetleri girişimini, "Türkün aklı sonradan gelir" sözü çerçevesinde ele almıştır. Kendisine de heyetlere katılması için teklif sunulduğunu hatta nereye isterse oraya gidebileceğinin söylediğini ancak buna rağmen hiçbir başarılı sonuç alınmayacağını düşündüğü için teklifi kabul etmediğini belirten Nadi, bu tutumun yani bir ay süreyle bol ödenekli bu geziyi reddetmesinin, parlamentoda kimi üyelerce garipsendiğini dile getirmiştir. Bk. Nadir Nadi, *Olur Şey Değil*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1981, s. 179-180.

heyetler, Kıbrıs hakkında Türkiye'nin görüşünü açıklamanın dışında, Türkiye ile bu ülkelerin ilişkilerini güçlendirmeyi¹⁴ de amaçlamışlardır. Afrika'ya gidenlere Afrika ülkeleriyle teknik iş birliğinin kurulması için çaba göstermeleri de telkin edilmiştir. Zira bu sıralarda Türkiye'nin Afrika ile uzun vadeli iş birliği hedefi vardır. Heyetlere ziyaretleri öncesinde brifing verilmiş, görevleri ile ilgili bilgi bakımından daha hazırlıklı ve donanımlı olmaları sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁵

Yedi İyi Niyet Heyetinin hangi bölgelere gönderildiği ve kimlerden oluşturulduğuna bakıldığında; Ortadoğu Heyeti, Senatör Sadi Koçaş, Milletvekili Vahap Dizdaroğlu, Gazeteci Nilüfer Yalçın olarak üç kişiden oluşturulmuştur. Fransız Afrika'sına Milletvekili Cihat Baban başkanlığında, Milletvekili Sırrı Öktem ile Milletvekili Oğuz Oran'dan meydana gelen bir İyi Niyet Heyeti gönderilmiştir. Heyet; Gine, Fildişi Sahili, Nijer, Dahomey, Togo, Kamerun, Kongo (Brazzaville), Merkezi Afrika Cumhuriyeti, Gabon ve Çad'a ziyaret gerçekleştirmiştir. Milletvekili Erol Akçal'ın başkanlığını yaptığı Büyükelçi Kamuran Acet ve Gazeteci Şemsi Kuseyri'den oluşan bir İyi Niyet Heyeti, Cezayir, Fas, Moritanya, Liberya, Gana, Nijerya, Sierra Leone ve Senegal'i ziyaret etmiştir. Milletvekili Prof. Dr. Fethi Çelikbaş başkanlığında Senatör İhsan Sabri Çağlayangil¹⁶ ve Milletvekili Ertuğrul Akça'dan oluşan İyi Niyet Heyeti, Hindistan, Birmanya(Myanmar), Tayland, Nepal, Laos, Kamboçya, Malezya, Endonezya, Seylan, Filipinler, Afganistan, Pakistan ve İran'da temaslarda bulunmuştur. Orta Amerika'ya, Senatör Zihni Betil Başkanlığında Büyükelçi Fethi Aşkın ile Prof. Dr. Kemal Kurdaş'ın eşlik ettiği bir heyet gönderilmiş, bu kapsamda;

¹⁴ Koca'ya göre; 1963 sonlarında kurulan 28. İsmet İnönü hükümeti Türkiye'nin Bağılantısız devletlerle olan ilişkilerinin iyileştirilmesine yönelik ilk girişimleri başlatmıştır. İnönü'nün hükümet programında Afrika ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi bir hedef olarak benimsenmiştir. Bk. Koca, *a.g.m.*, s. 105.

¹⁵ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi; Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 183-7-9, Tarih: 30.01.1965; *Dışişleri Belleteni*, Sayı: 3, Ekim-Aralık 1964, s. 31; *Dışişleri Belleteni*, Sayı: 4, Ocak 1965, s. 10-11; Dışişleri Bakanlığı tarafından birçok brifing verildiği iddiası, Ortadoğu Heyeti üyesi Sadi Koçaş tarafından doğrulanmaz. Onun verdiği bilgiye göre; bakanlık tarafından bir brifing verilir her üyeye bir dosya hazırlanmışsa da bu bilgiler gidilecek ülkelerle ilgili 8-10 satırı geçmeyen ilkökul coğrafya kitabında yer alan genel bilgiler gibidir. Bundan dolayı kendisi bölgeye ilişkin 50-60 sayfalık daha detaylı bir bilgi notu hazırlamıştır. Koçaş heyetlerin görevi hazırlanması, gidecekleri ülkeler hakkında malumat sahibi kılınmaları noktasında bu eksikliğin yanında heyetlerin teşkilinde yapılan hatalara da anılarında yer vermiştir. Ona göre, adaylar dil bilgileri, yabancı ülkeler hakkında bilgi ve tecrübe sahibi isimlerden seçilmiş; ancak heyetlerin oluşturulmasında bu ilkelere dikkate alınmamıştır. Heyetler oluşturulurken partizanca davranılmamış, muhalefete ve bağımsızlara da yer verilmiştir. CHP içinden yapılan görevlendirmelerde parti içi sorunların etkisi olmuştur. Koçaş, Nilüfer Yalçın'ın Ortadoğu heyetinde yer almasına karşı çıktığını, dil bilgisi ve genel kültürünün bölgeye hitap etmemesi ve kadın olmasının Müslüman ülkelerde ve ramazan ayı içinde ters etki yaratacağını yetkililere anlatmağa çalıştığını; ancak bunda başarılı olamadığını yazmıştır. Yine ona göre, hangi üyelerin hangi ülkelere gönderileceği konusunda da yanlış seçimler yapılmıştır. Bk. Sadi Koçaş, *Atatürk'ten 12 Mart'a*, Tomurcuk Matbaası, İstanbul, 1977, s. 1407-1409.

¹⁶ Çağlayangil, Dışişleri Bakanı sıfatıyla Millet Meclisinde yaptığı konuşmalarda heyetin çalışmalarından söz etmez. Ancak anılarında Uzakdoğu heyeti olarak 19 devlete gidildiğinden, son olarak ziyaret edilen İran'ın, başbakanı suikaste kurban gittiği için karışıklık içinde bulunduğundan bahseder. Özellikle Hindistan başbakanı İndra Gandhi'nin kendilerine yakın ilgi gösterdiğini anlatır. Bk. İhsan Sabri Çağlayangil, *Anılarım*, Yılmaz Yayınları, İstanbul, 1990, s. 186, 299.

Meksika, Guatemala, Honduras, Salvador, Kosta Rika, Nikaragua, Jamaika, Panama ve Dominik'te görüşmelerde bulunulmuştur. Büyükelçi Faruk Berkol başkanlığında Prof. Dr. Fahir Armaoğlu ile Gazeteci Cavit Yamaç'tan oluşan Doğu Afrika İyi Niyet Heyeti, Habeşistan, Somali, Kenya, Ruanda, Burundi, Malavi, Tanzanya, Sudan, Malagazi(Madagaskar), Tunus ve Libya'yı ziyaret etmiştir. Güney Amerika'ya, Milletvekili Ahmet Kıvrımlı başkanlığında Milletvekili Kasım Gülek'in bulunduğu bir İyi Niyet Heyeti gönderilmiş, Tobago Trinidad, Kolombiya, Venezuela, Peru, Ekvator, Arjantin, Bolivya, Şili, Paraguay, Uruguay ve Brezilya'ya ziyaret gerçekleştirilmiştir. Güney Amerika Heyeti dönüşünde ABD'ye uğrayarak burada da temaslarda bulunmuştur.¹⁷

Türk Dışişleri ve Hükümet yetkililerinin yaptıkları açıklamalara göre, heyetler gittikleri her yerde samimi bir kabul görmüştür. Heyetlerin temaslarnın ilgili ülkelerle ilişkileri geliştirmek için temel teşkil edeceği inancı paylaşılmıştır.¹⁸ Ürgüplü Hükümetinde (20.02.1965-27.10.1965)¹⁹ Başbakan yardımcılığı görevinde bulunan Süleyman Demirel, 8 Mayıs 1965 tarihinde, Cumhuriyet Senatosunda bütçe üzerine yaptığı konuşmada, İyi Niyet Heyetlerinin ziyaretlerinin olumlu etkilerinin yalnız Afrika'da görülmediğini, Asya ve Latin Amerika gibi eskiden beri iyi ilişkilerin sürdürüldüğü bölge ülkelere de giden İyi Niyet Heyetlerinin, bu ülkelerle olan temaslara yeni bir hız ve canlılık getirdiklerini ifade etmiştir.²⁰ Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Bayülken 24 Haziran 1965 tarihli bir konuşmasında; "İyi Niyet Heyetlerinin çalışmalarının Türkiye için daha müsait bir ortam hazırladığını" düşündüklerini açıklamıştır.²¹

1.1. Ortadoğu Heyeti ve Heyet Üyelerinin Ziyaretlerine İlişkin Gözlem ve Değerlendirmeleri

Senatör Sadi Koçaş, Milletvekili Vahap Dizdaroğlu, Gazeteci Nilüfer Yalçın'dan oluşan Ortadoğu İyi Niyet Heyetinin 28 Aralık 1964 tarihinde başladığı ziyareti 19 Ocak 1965 tarihine kadar üç hafta sürmüş, bu çerçevede Irak, Kuveyt, Ürdün, Suriye'ye ziyaret gerçekleştirilmiştir. Devlet başkanları, devlet memurları, gazeteciler, dini liderler, mülteci kamplarında yaşayanlar gibi toplumun çeşitli kesimleriyle görüşülmüştür. Ziyaret programında yer alan Mısır, Ramazan ayı olduğu için heyetle yeteri kadar iyi ilgilenilemeyeceğini ve bayram sonrası bir ziyaretin gerçekleşmesi halinde kabul edebileceğini bildirmişti. Mısır'ın bu tavrında, o sıralarda Kahire'de Arap Devletleri Hükümet Başkanları toplantısının olmasının etkili olduğu değerlendirilmiştir. Suudi Arabistan'a ise zaten daha önce iki heyet gönderildiği için yenisine ge-

¹⁷ *Dışişleri Belleteni*, Sayı: 5, Şubat 1965, s. 38-41; Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 4. Toplantı Yılı, 21. Birleşim, 1. Oturum, 29.12.1964, s. 59; *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 2. Dönem, 21. Birleşim, 1. Oturum, 21.01.1965, s. 288-293; *Dışişleri Belleteni*'nde Zihni Betil'in görevi sehven milletvekili olarak yazılmıştır.

¹⁸ *Dışişleri Belleteni*, Sayı: 4, Ocak 1965, s. 65.

¹⁹ Hükümetler ve Programları, 1960-1980, Cilt:2., Haz. Nuran Dağlı ve Belma Aktürk, T.B.M.M. Basımevi, Ankara, 1988, s. 72.

²⁰ *Dışişleri Belleteni*, Sayı: 8, Mayıs 1965, s. 71.

²¹ *Dışişleri Belleteni*, Sayı: 3, Ekim-Aralık 1964, s. 61.

rek olmadığına dair taraflar mutabık kalmışlardır. Lübnan'a gelince, buraya resmî bir ziyaret yerine, Ortadoğu'nun basın merkezi olması hasebiyle gayri-resmî bir ziyaret gerçekleştirilmiş, son basın toplantısı, bir bakıma ziyaretlerin kapanış toplantısı olarak orada yapılmıştır.²²

28 Aralık 1964'te İyi Niyet Heyeti önce Irak'ı ziyaret etmiş ve bu kapsamda Cumhurbaşkanı Abdüsselam Arif tarafından kabul edilmiştir. Arif, Ankara hükümetinin İsrail ile ilişkilerini gözden geçirmesini beklediklerini iletmıştır.²³ Ziyaretin Suriye kısmında ise İyi Niyet Heyeti, 13 Ocak 1965'te, Suriye Başbakanı General Emin El Hafız ile görüşmüştür. Görüşmenin akabinde Suriye Hükümetinin yayınladığı bildiride, Suriye'nin Kıbrıs sorunu karşısındaki politikası; *"Halkın dışarıdan hiçbir yabancı müdahale ve baskı olmaksızın kendi mukadderatını kendi tayin(self-determinasyon) hakkını desteklemek olduğu"* şeklinde ifade edilmiştir. General Hafız, Arap-İsrail anlaşmazlığında da Türkiye'nin anlayışlı davranmasını beklediklerini açıklamıştır.²⁴ Basına yansıdığı kadarıyla, Heyet Başkanı Sadi Koçaş, görüşmeler sırasında, Türkiye ile Arap ülkeleri arasında anlaşmazlıkların çözülmesi ve ikili ilişkilerin geliştirilmesi için bir konferans toplanmasını önermiş, Türkiye'nin İsrail'i kesinlikle desteklemediğini ve hiçbir zaman da desteklemeyeceğini açıklamıştır. Koçaş'ın İsrail ile ilgili bu sözleri bazı Türk gazetelerinde eleştiri konusu edilmiş, gerçekçi ve haysiyetli bir politika izlemenin doğru olacağı, Arap ülkeleri ile ilişkileri geliştirmek için her türlü tavizi vermek gibi bir yola girilmemesi gerektiği değerlendirilmiştir.²⁵

Heyet Başkanı Senatör Sadi Koçaş hem Cumhuriyet Senatosunda yaptığı bilgilendirmede hem de anlarında, İyi Niyet Heyetleri girişimine ve kendisinin bu çerçevede yaptığı seyahatlere ilişkin ayrıntılı bilgiler vermiş ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Koçaş'a göre; bu ziyaretin amacı ve aldıkları vazife salt/münhasıran Kıbrıs konusunda Türkiye'nin görüşünü açıklamak olmayıp, *"...esas maksadın bir iyi niyet heyeti olarak gittiğimiz memleketlere Türk milletinin iyi niyetlerini, dostluk ve iyi münasebetler temadisi hususundaki düşüncelerini ulaştırmak, bu arada da Kıbrıs meselesi hakkındaki görüşlerimiz izah etmek"* tir.²⁶

Koçaş, senato konuşmasında özetle anlattığı ziyaretin amaçlarını daha detaylı şekilde heyetinin Ortadoğu yönetimlerine ve kamuoyuna yönelik nihai toplantısı olan Beyrut basın toplantısında şöyle anlatmıştır:

"Komşu ve dost Arap memleketlerini ziyaret eden İyi Niyet Heyetimizin ana gayesi, bu memleketlere Türkiye'nin dostluk, iyi niyet ve daha iyi

²² Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 4. Toplantı Yılı, 27. Birleşim, 1. Oturum, 21.01.1965, s. 288; Koçaş, a.g.e., s. 1426-1427; Nilüfer Yalçın, "5 Ortadoğu Ülkesine Yapılan İyi Niyet Gezisinin Işığı Altında Türk-Arap İlişkileri", Milliyet, 10 Şubat 1965, s. 5; Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 4. Toplantı Yılı, 21. Birleşim, 1. Oturum, 29.12.1964, s. 59.

²³ "İyi Niyet Heyeti Dün Irak Cumhurbaşkanı Arif ile Görüştü", Milliyet, 29 Aralık 1964, s. 1-7.

²⁴ "Suriye Kıbrıs İçin Self-Determinasyonu Desteklediğini Belirtti", Milliyet, 14 Ocak 1965, s. 1.

²⁵ "Türkiye'nin Arap-İsrail Politikası", Milliyet, 16 Ocak 1965, s. 1.

²⁶ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 5. Toplantı Yılı, 27. Birleşim, 1. Oturum, 21.01.1965, s. 288.

*münasebetler kurmak ve temadi ettirmek arzu ve temennilerini ulaştır-
mak, ve bu hususlardaki görüşlerimizi dost Arap memleketlerinin muk-
tedir devlet ricaline ve basın mensupları vasıtası ile bütün Arap alemine
duyurmaktadır...Bu temasların neticesi olarak siyasi ve kültürel münase-
betlerimizin yanı sıra karşılıklı [karşılıklı] ticaret imkanımızın artması,
birbirlerimize gönderdiğimiz talebe miktarının çoğaltılması, beynelmil
münasebetlerde birbirimizi karşılıklı desteklemek imkanını bulmamız da
en büyük arzumuz ve temennimizdir... Ziyaretimizin, bu gelişmenin sağ-
lanmasına bir başlangıç ve bir vesile olacağını düşünerek, bundan büyük
bir haz ve huzur duyuyoruz. ...ziyaretimizin ikinci sebebi, bugün içinde
bulduğumuz bir millî davamız hakkındaki hakikatleri ve görüşlerimizi
sizlere izah etmektir.”²⁷*

Senatoyu bilgilendirmeye devam eden Koçaş’a göre, ziyaret edilen bütün ülkelerde heyet, başta devlet başkanı, başbakan ve dışişleri bakanları olmak üzere en üst düzeyde kabul görmüş, yakın ve büyük bir ilgiyle karşılaşmıştır. Türk dış politikasında yeni bir değişiklik denilerek bu tepki memnuniyetle karşılanmış ve bunun sebepleri sorulmuş, kendileri de dış politikada herhangi bir değişikliğin sözkonusu olmadığı, çeşitli nedenler ve etkiler altında Türkiye ile bölge ülkelerinin ilişkileri konusunda yanlış anlaşılmanın var olduğu, İyi Niyet Heyetinin Türkiye’nin görüşlerini açıklayarak bu yanlış anlaşılmaları ortadan kaldırılabileceği, Türkiye’nin bölge ülkeleriyle ilişkilerinin daima olumlu düşünüldüğü, bundan sonra taraflar arasında yanlış anlaşılmalar ortadan kalkarsa ilişkilerin daha da gelişeceği cevabını vermişlerdir. Bölge halkı, hassaten ziyaret edilen camilerdeki cemaat tarafından, Türk heyeti oldukları öğrenilince kendilerine yönelik büyük bir tezahürat²⁸ gösterilmiş, yerel ileri gelenlerce misafir edilmek için yoğun çaba gösterilmiş, Türkçe konuşan, Arap-Türk dostluğuna inanan birçok eşrafla karşılaşmış, Türklerin asırlarca İslamiyet’e hizmet ettiğinin düşünüldüğü ve bunun takdir edildiği gözlenmiştir.²⁹

Koçaş’a göre bütün bu ilgi ve olumlu unsurların yanında, Ortadoğu ülkelerinde Türkiye aleyhinde yaygın bir propagandanın varlığı dikkat çekmiştir. Heyete, “Türkiye’de neden Kuran’ı Arapça okutmaya müsaade etmiyorsunuz” sorusu yöneltilmiştir. Ortadoğu’ya İyi Niyet Heyeti gönderilmesinin o bölgelerde Türkiye hakkında iyi niyetlere sahip olan ve Türkiye’nin bir nevi fahri propagandasını yapan kesimlere büyük yardımı olmuştur. Devlet adamları ve basın mensupları ile yapılan görüşmelerde Kıbrıs’ta self-determinasyonun cazibesine kapılanlara, self-determinasyonun arkasında nelerin saklı oldu-

²⁷ Koçaş, a.g.e., s. 1471-1472

²⁸ Koçaş, anılarında heyete ve dolayısıyla Türkiye’ye karşı gösterilen alaka ve muhabbetle ilgili duygusal birtakım sahneleri de anlatır. Mesela Ortadoğu heyetinin el-Halil’deki İbrahim Peygamber Camisine gelişi sırasında yağmur yağması üzerine El-Halil Belediye Başkanı Şeyh El-Caberi, “Ey Nâs, İşte bunlar Türk. Belli değil mi? Kaç yıldır böylesine bir rahmet gördük mü? Ancak Türk’ün uğurlu ayağı getirir bu rahmeti” demiştir. Koçaş, kendilerini karşılayan kalabalığın çoğunluğunun yaşlı olduğunu, yüzlerine bakıldığında göz yaşları ile yağmur sularının birbirine karıştığını anlatır. Bk. Koçaş, a.g.e., s. 1434.

²⁹ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 4. Toplantı Yılı, 27. Birleşim, 1. Oturum, 21.01.1965, s. 289.

ğu³⁰ açıkça anlatılmış, bu noktada bölge halkının bütün menfi propagandalara rağmen Kıbrıs konusunda Türkiye ile beraber olma arzusu taşıdıkları müşahede edilmiştir. Türkiye'ye yönelik zaman zaman bazı sorunlar ortaya atılmış, bunların başında İsrail meselesi gelmiştir. İsrail, Filistin ve Filistin mültecileri konuları bölgede çok önemli ve birinci meseledir. Türkiye'nin bölge ülkeleri üzerindeki etkilerini azaltmak açısından en mühim istismar konusu budur. Mülteci kamplarında heyete, siz neden bizi yurdumuzdan kovan İsrail'e yardım ettiniz, diye sorulmuştur. Bu propagandanın kaynağı, ne olursa olsun Türklerle Arapların arasını tam olarak bozmakta yarar gören kesimler ile bizzat İsrail'in kendisidir. İsrail, basın ve yayın vasıtalarıyla söz konusu propagandayı yapmakta, mesela Türkiye'nin Kıbrıs için Araplarla ilişkilerini geliştirmek istediğini, aslında İsrail ile Türkiye ilişkilerinin her geçen gün arttığı daha da artacağını ileri sürmektedir. Propaganda unsurlarından biri de Keban Barajı meselesidir. Özellikle Bağdat'ta, Türkler Keban'a baraj yaparak, Suriye ve Irak'ın sularını keseceklerdir diye konuşulmaktadır. Dil ve din konusu da istismar edilmektedir. Türkiye'de Arapça konuşmak isteyenlere ve Kuran'ı Arapça okumak isteyenlere engel olunduğu ileri sürülmektedir. Resmi ağızlar tarafından dile getirilmese de Beyrut ve Şam'da bazı gazeteciler İskenderun meselesini de gündeme getirmişlerdir. Filistin mültecileri üzerinde oldukça geniş bir propaganda yürütülmektedir. Türkiye'nin İsrail'e yardım ettiği, İsrail ile onları yurtlarından kovduğu gibi birçok propaganda mevcuttur. Koçaş buna karşı, "Türkiye bugüne kadar İsrail'i Araplara karşı mücadelesinde hiçbir zaman tutmamıştır veya desteklememiştir" dediğini aktarmıştır.³¹

Türkiye-İsrail İlişkilerine dair sorulan soruya verdiği cevabı Koçaş anlarında daha geniş şekilde anlatmıştır. Koçaş, Filistin'de parayla toprak almadık, parayla toprak satmadık demiş, II. Abdülhamit ile Talat Paşa'ya bu yönde teklifler yapıldığını ama reddettiklerini hatırlatmış, Türkiye'nin 1918'den sonra İsrail devleti kurulmasına daima karşı olduğunu, 1948'de de aynı şekilde tavır sergilediğini ancak bu devlet kurulup BM'ye üye olduktan sonra sadece diplomatik alanda tanıdığını, 1956 krizinde Türk elçinin geri çekildiğini, sekiz yıldır da İsrail'de Türkiye'nin elçisinin bulunmadığını, İsrail'in de Türkiye'de elçisinin olmadığını ifade etmiştir. Türkiye-İsrail ilişkilerinin teknik sahayla sınırlı kaldığını, diplomatik bir formalite içerisinde ve asgari -düzeyde bir ilişkinin sürdürüldüğünü açıklamıştır.³² Koçaş ziyaretin kendisinde bıraktığı intibaları ise madde madde şöyle sıralamıştır:

³⁰ Kıbrıs meselesinin içyüzünü Beyrut Basın Toplantısında Koçaş özetle anlatmıştır. Buna göre, Kıbrıslı Rumlar ve Yunanlılar adayı Yunanistan'a ilhak etmeyi istemektedirler. Bu gerçekleşmeyince bilahare self-determinasyona fikrine yönelmişler, ancak Kahire Konferansı'nda bu talepleri de destek görmeyince adaya kendi siyasi kaderini tayin hakkı tanıyan kayıtsız şartsız istiklal fikrini öne sürmüşlerdir. Bu da bir oyundur. Makarios ve Papandreu'nun sözleri Megalo İdeayı gaye edindiklerini göstermektedir. Bu noktada Türkiye adada imha edilmek istenen 100 bin Türkü korumak için Yunan emperyalizmiyle mücadele etmektedir. Türkiye'nin amacı ilhak ve toprak değildir; iki cemaat halinde, eşit şartlarda, tam bağımsız, askeri üslerden arındırılmış bir Kıbrıs'ı arzulamaktadır. Bk. Koçaş, *a.g.e.*, s. 1473-1474

³¹ *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 4. Toplantı Yılı, 27. Birleşim, 1. Oturum, 21.01.1965, s. 290-291.

³² Koçaş, *a.g.e.*, s. 1478.

1. Belki birkaç kaynaktan yönetilen, Arap devletleri üzerinde Türkiye aleyhinde mühim bir propaganda vardır. Bu propagandaları etkisiz hale getirmek Türkiye için kolaydır. Bunun da başlıca nedeni bu ülkelerde yaşayan insanların çoğu Türk kültürüyle yetişmişler ve Türkçe konuşmaktadırlar. Türk kelimesi geçtiği zaman gözleri yaşlanmaktadır. Bu genel bir durumdur.

2. Ticari imkanlar üzerinde durulmalıdır. Bölgede, Türkiye’de şeker varsa biz niye az alıyoruz, başka ülkelerden istemeyiz denilmektedir. Lübnan’da transit ticaret yaygındır. Türkiye’den aldıkları malları bütün Arap ülkelerine satarlar. Mesela bir domuz eti hikayesi nedeniyle Müslüman olmayan ülkelerden et almak istemeyen Arap devletlerine Lübnan yabancı komşu ülkelerin mallarına ay yıldızlı etiketler yaptırmak suretiyle Türk malı diye satmıştır. Bu yönüyle Türkiye’nin her türlü malı için burası önemli bir pazar olabilir.

3. Turizm imkânları vardır ve Türkiye turizm açısından en fazla bu ülkelere dayanmalıdır.³³

Heyetin bir diğer üyesi Milletvekili Vahap Dizdaroğlu ise, Millet Meclisinde söz alarak ziyareti hakkında bilgiler vermiştir. Ona göre; gezileri oldukça başarılı geçmiştir. Irak Başbakanı Tahir Yahya kendilerine; “Biz Irak milleti Türklerden gördüğümüz iyi niyetli hareketlerin mukabelelerini yapacağız. Türk milletinin Irak milletine taşıdığı hisleri biliyoruz., iyiliklerinin altında kalmıyacağız ve bugün Türkiye’nin müşkülü olan meselelerde Irak elbette ki, Türkiye’nin yanında yer alacaktır.” sözlerini sarf etmiştir. Irak’tan itibaren hemen hemen bütün gezi süresince Türk-İsrail ilişkileri hep konuşulmuş ve sorulmuştur. Basın, halk hatta devlet adamları sormuşlardır. Irak Cumhurbaşkanı Abdüsselam Arif, Türkiye ile iyi komşuluk ilişkilerini sürdürmek istediğini ve Türkiye’nin meselelerinde her zaman onunla olacaklarını sadece kendileri yapmakla kalmayıp Arap dünyasında sözlerinin geçtiği yerlerde Afrikalı Müslümanlar nezdinde Türk tezinin destek bulması için var gücüyle çaba göstereceğini³⁴ dile getirmiştir. Irak gezisi kapsamında yapılan basın toplantısında Türk-İsrail ilişkilerine dair olmak üzere yalnızca bir soru yöneltilmiştir. Daha sonra Kuveyt’e gidilmiş, orada da Irak gibi çok iyi karşılanmışlardır. “Türkiye’de Ramazan” adlı film de Kuveyt televizyonunda gösterilmesi için Türk Heyeti tarafından teslim edilmiştir.³⁵

³³ *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 4. Toplantı Yılı, 27. Birleşim, 1. Oturum, 21.01.1965, s. 291-292; Her ne kadar Koçaş, senatoda gezi ile ilgili mufassal bir rapor hazırlamaya devam ettiklerini ve bunu Senato başkanlığına sunacaklarını söylemişse de araştırmalarımız neticesinde böyle bir raporun varlığı tespit edilememiştir.

³⁴ Koçaş da anılarında, Irak Cumhurbaşkanı ile Başbakanının Kıbrıs meselesi üzerinde fazla durmak istemediklerini, hatta sizinle beraberiz diyerek konuyu tartışmayı dahi gerekli görmediklerini, Nasır nezdinde de bu doğrultuda çaba gösterileceklerini beyan ettiklerini anlatmış; bu sözleri Türk heyetinin doğru ve samimi bulduğunu fakat “Kürt durumu dolayısı ile özel bir politikanın sonucu” olduğunu da anladıklarını belirtmiştir. Bk. Koçaş, *a.g.e.*, s. 1417.

³⁵ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 2. Dönemi, 47. Birleşim, 1. Oturum, 28.01.1965, s. 275-277.

Beyrut'ta bulunan 7 mülteci kampından 4'ü ziyaret edilmiştir. Ürdün'de de mülteci kampları ziyaret edilmiştir. Kamp sakinleri ve Ürdün ileri gelenleri heyete büyük ilgi göstermiştir. Özellikle de eski Ayan Azası ve Adliye Vekili o sıralarda el-Halil Belediye Başkanı olan Esseyit Ali Eccabir'in büyük bir Türk dostu olduğu müşahede edilmiştir. Bu noktada Dizdaroğlu, "Orada başka devletlerin propagandalarına rağmen, Türk muhabbeti, Türk kültürü, Türk tarihi, Türk muhabbeti dimdik ayaktadır. Bu yönde hükümetimizin ve milletimizin göstereceği ufak bir çaba ve gayret bize bu bölgedeki dostlukları daha kuvvetli bağlayacağı" görüşünü Meclise aktarmıştır. Dizdaroğlu'nun verdiği bilgilere göre; ziyaret edilen Ürdün'de ise Kral Hüseyin, "Ürdün-Türk ilişkilerinin yeni olmadığı adeta miras şeklinde devralındığını, devraldığı bu mirası ailede taşıma çabası içinde olduğunu" söylemiştir.³⁶

Dizdaroğlu'nun aktardığına göre, görüşmeler sırasında Suriye Devlet Başkanı Emin El-Hafız ise, komşularıyla iyi ilişkiler kurmayı gönülden istediklerini, Suriye'nin yeni bir kalkınma ve gelişme içerisinde olduğunu, Suriye'ye civar yerlerde silahlı üslerin bulunmasını istemediklerini, Kıbrıs'ın müstakil bir devlet³⁷ olarak kalmasını arzuladıklarını söylemiştir. Heyetin Suriye'de yaptığı basın toplantısında; Türkiye-İsrail ilişkileri, İskenderun (Hatay) meselesi, Türkiye'nin içinde yer aldığı paktlar, Fırat Barajı meselesi, Lübnan, Suudi Arabistan ve Mısır'ın niçin ziyaret edilmediği, Arap mültecileri konusunda Türkiye'nin daha aktif davranıp davranmadığı gibi sorular heyete yöneltilmiştir.³⁸

Dizdaroğlu'na göre 22 gün süren gezileri sırasında, bir iki gazete istisna edilirse başta Beyrut basını olmak üzere bu ülkelerdeki basında hep Türkiye'nin lehine ve Türkiye'yi haklı sunan bir yayın yapılmış ve yine daima Türk dış politikası olumlu karşılanmıştır. Gezi Arap dünyasının gazete, radyo ve televizyonlarını meşgul etmiş, yıllardan beri Türkiye aleyhine yürütülen olumsuz propagandanın haksızlığı ortaya konulmuş, Ortadoğu ülkelerinin her alanda Türkiye ile iyi ilişkiler kurma arzusunu izhar ettikleri müşahede edilmiştir. Ankara hükümeti az bir çaba ile, basın heyetleri davet etmek, oraya basın heyetleri, folklor ekipleri, ticaret heyetleri, ilim adamları kültür adamları göndermek suretiyle büyük fayda sağlayacaktır. Türkiye'nin başlıca dış politika meselesi olan Kıbrıs konusunda, Ortadoğu ülkeleri halkları Türk davası ve fikriyle aynı görüşü taşımaktadır. Bazı askıda kalan sorunlar taraflarca çözülmeyi beklemektedir. Bu noktada Mısır'la Türkiye ilişkilerinin daha olumlu bir aşamaya sokulması oldukça yarar sağlayacaktır. Dizdaroğlu son olarak, "bu gezide 40 senelik menfi propaganda ve İsrail meselesinin istismarına rağmen, Türk sevgisi ve dostluğu kuvvetle yaşamaktadır. Bunu ihmal etmenin ve canlandırmamamın büyük bir hata olacağı"nı söylemiş, bu geziyle

³⁶ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 2. Dönemi, 47. Birleşim, 1. Oturum, 28.01.1965, s. 277-279.

³⁷ Emin el-Hafız ayrıca, Kıbrıs konusunda self-determinasyon yanlısını olduklarını söylemiş, buna cevaben Koçaş self-determinasyonun Enosis anlamına geldiğini ve büyük Yunanistan'ı kurmayı amaçlayan bir politika olduğunu belirtmiştir. Bk. Koçaş, a.g.e., s. 1451

³⁸ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 2. Dönem, 47. Birleşim, 1. Oturum, 28.01.1965, s. 279-280.

“soğuk olarak estirilen havanın yerini ılık bir havaya terk etmiş” olduğunu belirtmiştir.³⁹

Ortadoğu'ya gönderilen İyi Niyet Heyetinde yer alan gazeteci Nilüfer Yalçın, 10-15 Şubat 1965 tarihlerinde 6 yazıdan oluşan bir yazı dizisi halinde gözlemlerini ve görüşlerini Milliyet gazetesinde yayınlamıştır. Yazısının başlığı “5 Ortadoğu Ülkesine Yapılan İyi Niyet Gezisinin Işığı Altında Türk-Arap İlişkileri” ismini taşımaktadır.⁴⁰

Yalçın ilk yazısında “hedef neydi” başlığı altında Ortadoğu'ya gitme nedenlerini açıklamıştır. Kıbrıs davasında Türk görüşünü anlatıp destek arama dışında, asıl başarmak istediklerinin “Türklerle Arap ülkeleri arasında zaman zaman kabaaran, son yıllarda sürekli bir sis halinde ufuklara çökmüş bulutların kaynağını bulmağa, bunları biraz olsun hafifletmeğe çalışmak...” olduğunu belirtmiştir. Yalçın, Arap toplumunun her kesiminde Türk-Arap dostluğunu isteyen insanlar ve gruplar olduğunu yazmıştır. Ortadoğu'yu Türkiye için çetin bir bölge olarak tanımlayan Yalçın bunun nedenlerini şöyle sıralamıştır:⁴¹

1. Ortak geçmiş ve İslamiyet bağı: Yüzyıllarca beraber yaşamışlık ve kardeşiz bakışından dolayı, Araplar, Türkiye'nin daha anlayışlı ve yakın davranması beklentisine sahiptir. Türkiye'nin İsrail'i tanınması, Arap milletini derinden yaralamış ve bütün bölgeye bu his hâkim olmuştur.

2. Dört asır birlikte yaşamının zihinlerde bıraktığı bazı tatsız olaylar: Yalçın bunları; idarede aksamalar ve ihmaller, kamu hizmeti eksiklikleri, bazı milliyetçilerin Arap milletinin az gelişmesinden Türkleri mesul görmesi, yüzyıllarca baskı altında yaşandığının ve her bakımdan gelişmenin engellendiğinin düşünülmesi, şeklinde açıklar.

3. İhmal edilmiş olmak hissi: Türkiye Cumhuriyeti gözlerini Batıya çevirmiş, Osmanlılığın bir kalemde üstünü çizmiş, güney komşularını kendi dertleriyle baş başa bırakmıştır. Bu anlamda Yalçın iyi niyet girişiminin çoğunlukla geç de olsa çok önemli ve yerinde bir karar olarak görüldüğünü belirtir.

4. Büyük devletlerin Ortadoğu'yu Türklerden kopardıktan sonra iki Müslüman milletin arasının açık olmasında yarar görüp, Türkiye'den Arap ülkelere gelen bazı azınlıkların da yardımıyla, Türk aleyhtarı propaganda yapmaları; Türklerin Hilafeti kaldırarak ve laikliği kabul ederek, Müslümanlığa sırt çevirdiğinin ve dinini unuttuğunun iddia edilmesi.

Yalçın ikinci yazısında Türkiye ile Arap Dünyasının arasını açan bazı önemli nedenleri anlatmıştır. Ona göre bunların başında İsrail ile yapıldığı

³⁹ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 2. Dönem, 47. Birleşim, 1. Oturum, 28.01.1965, s.280-281.

⁴⁰ Nilüfer Yalçın, “5 Ortadoğu Ülkesine Yapılan İyi Niyet Gezisinin Işığı Altında Türk-Arap İlişkileri”, *Milliyet*, 10 Şubat 1965, s. 5.

⁴¹ Yalçın, a.g.y., s. 5; Yalçın, İyi Niyet Heyeti'nin ilk ve en önemli görevinin “Türkiye ile Ortadoğu ülkeleri arasındaki bağları kuvvetlendirmek, mevcut münasebetlerin daha da gelişmesine ve pürüzlü noktaların giderilmesine çalışmak” olduğunu ifade eder. Bk.Yalçın, a.g.y., s. 5.

iddia edilen bazı gizli antlaşmalar gelir. Yalçın, Ortadoğu'da en dinamik fikriyatın ve formülün milliyetçilik yani Arap milliyetçiliği olduğunu, dini bağların önemli olmakla birlikte hepsinden önemli ve kuvvetli olan şeyin milliyetçilik olduğunu ifade etmiştir. Tek lider ve tek bayrak altında birleştirme girişimlerinin sürdüğünü, bu çabada olan politik çevrelerin Türkiye'yi Müslüman Arap kitlesinden uzak tutmakta politik ve psikolojik bazı faydalar gördüklerini belirten Yalçın, bunun nedenlerini maddeler halinde şöyle açıklamıştır: Türklerin İslami cihada önderliği ve Halifeliği elinde tutarak İslam dünyasına hâkimiyeti, Türkiye'nin Batı emperyalizmine ilk darbeyi vurması ve bağımsızlık savaşına hayranlıkla bakılması, Türkiye'nin Batı ile iş birliğine kompleks girmesi, iç buhran ve hükümet darbesi gibi sarsıntılar geçirmemesi.⁴² Bu noktada yazısında propaganda konusuna değinen Yalçın, bazı politik çevreler tarafından Türkiye'nin Arap Dünyası aleyhinde Batı emperyalizmi ile işbirliği yaptığı, askeri paktlara girdiği, Arapların düşmanlarıyla özellikle İsrail ile işbirliğine gittiği, İngiltere ve İsrail ile gizli antlaşmalar yaptığı, Bağdat Paktının bu şekilde ortaya çıktığı, Türkiye'nin İsrail'i tanıyarak ona nefes imkânı verdiği, Türkiye'nin Batı emperyalistleri tarafından vasıta olarak kullanıldığı, Türkiye'nin Hatay'ı haksız şekilde gasp ettiği gibi konularda Türkiye aleyhine propaganda yapıldığını belirtmiştir. Yine, bazı gazetelerin; *"İskenderun meselesi halledilmedikçe, Türkiye bizden hiçbir netice bekleyemez. İskenderun bizim için İsrail davası kadar önemlidir. İlgili hükümetlerce ele alınmalıdır"* görüşlerini yazdıklarını, hatta Şam'daki basın toplantısında, Hatay'da Arap haklarının çiğnenmesi hakkında ne düşünüldüğünün sorulduğunu, Arapça konuşulmasına izin verilmediğinin iddia edildiğini ifade etmiştir.⁴³

Bu noktada sözü İsrail'e ve İsrail'in oynadığı role getiren Yalçın, İsrail'in tutumunun aleyhteki havayı bir hayli körüklediğini, Türkiye ile var olan sınırlı ilişkilerini her fırsatta büyük gösterdiğini, bölgedeki tek önemli müttefikinin Türkiye olduğunu ifade ettiğini, bu şekilde Araplara karşı bir şekilde sinir harbi yaptığını, Arap Dünyasının kışkırtılmasına sebep olduğunu belirtmiştir. Arapların bundan dolayı Türkiye-İsrail ticaretinin az olduğuna inanmadıklarını hatta Süveyş hareketi sonrası Türkiye'nin İsrail'i protesto ettiğini ve büyükelçisini çektiğini dahi pek çoğunun bilmediğini dile getiren Yalçın, Türk basınında İsrail ile ilgili çıkan tek satır yazının bile Arap gazeteleri tarafından hemen alındığını, Batı taraftarı bir gazetede İyi Niyet Heyetinin basın toplantısına detaylı yer verilmesine karşın yazının ortasında Türkiye'nin İsrail'den fosfat alırken Ürdün fosfatını ise almadığının yazıldığını ifade etmiştir.⁴⁴

Yazısında Arap ülkelerinin Türkiye'den ne beklediklerine yer veren Yalçın, Arapların öncelikle Türkiye'nin İsrail ile kurduğu her türlü ilişkiyi ilk fırsatta kesmesini istediklerini; Türkiye'nin İsrail'i tanımasına, temsilci atmasına, ticaret yapmasına, onu normal devlet olarak görmesine, dahası İsrail'i tanıyan tek Müslüman devlet olmasına karşın Yunanistan'ın İsrail'i tanınamakta kararlılık

⁴² Yalçın, *a.g.y.*, s. 5.

⁴³ Yalçın, *a.g.y.*, s. 5.

⁴⁴ Yalçın, *a.g.y.*, s. 5.

gösterdiğini ve bunu yaparak Arap kamuoyunu olumlu etkilediğini, Türkiye'nin İsrail'i tanımaktan vazgeçtiği an hatasını tamir ederek dostlarının gönlünü kazanacağını ifade etmiştir. Yalçın, her ülkenin özel problemleri ile o ülkenin Türkiye'ye karşı tutumu arasında bazı ilintiler olduğuna da dikkat çekmiştir.⁴⁵

Arap Birliği üyesi olan bu devletlerin diğer devletlere karşı politikalarının o devletlerin Arap menfaatleri ile ilgili davranışlarına göre ayarlandığını ve müşterek karar alındığını belirten Yalçın, Irak, Kuveyt, Ürdün, Suriye, Lübnan'ın Türkiye'ye karşı tutumlarındaki detayları anlatmıştır. Bu bağlamda Irak'tan söz eden Yalçın, bu ülkenin en büyük sorunlarından biri olan Barzani İsyanı noktasında Türkiye'nin sınırlarını kapamasının Irak'ta memnuniyet yarattığını, bunun dışında Irak'ın iki ülke arasındaki İsrail pürüzünün ortadan kaldırılmasını arzu ettiğini, genel olarak bakıldığında Irak'ın Türkiye'ye karşı olumlu bir tutumunun olduğunu belirtmiştir. Kuveyt'ten söz eden Yalçın, İsrail'e karşı Türkiye'nin tutumu konusunda gerçekçi, iyi niyetli ve rahat bir tutuma sahip olan Ortadoğu devletinin Kuveyt olduğunun altını çizmiştir.⁴⁶

Ürdün bahsinde Türkiye aleyhine cereyanları önlemeğe çalıştığından, iki ülke arasındaki İsrail anlaşmazlığının kaldırılmasını arzuladığından söz eden Yalçın, Suriye'nin ise problem oluşturduğunu, iç meseleleri olduğu gibi, Kahire-Şam çekişmesinin de yaşandığını, özellikle Hatay konusunun siyasete alet edildiğini, İskenderun'un gasp edilmiş Arap toprağı olarak görüldüğünü ve sonuç olarak Türkiye aleyhtarı politikalara en fazla maruz kalan ülkenin Suriye olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle Yalçın, Suriye konusunda ihtiyatlı bir iyimserliğin şart olduğunu savunmuştur. Son olarak Lübnan'dan söz eden Yalçın, bu ülkenin Türkiye ile dost geçinme siyaseti izlediğini; fakat kendisi üniter yapıda olduğu için Kıbrıs meselesinde federatif bir Kıbrıs çözümünü istemediğini belirtmiştir.⁴⁷

Yalçın, Türkiye'nin Ortadoğu politikasına yön verirken dikkat edeceği hususları ise maddeler halinde şöyle sıralamıştır:

1. Bölgede siyasi ortam istikrarlı değildir. Batıya karşı şüphe ve güvensizlik vardır. Batı ile iş birliği yapmak felaketle sonuçlanır düşüncesi hâkimdir. Türkiye'nin ilişkileri, paktları, ekonomik antlaşmaları aleyhte tez olarak kullanılmaktadır.
2. Arap ülkelerinin nihai amacı siyasi ve iktisadi birliktir. Bağımsız üçüncü bir blok teşkilidir. Buna engel olacak dostluk anlaşma tekliflerine karşı koymaktadırlar.
3. Sosyalist doktrine karşı eğilim, milliyetçi sosyalizm söz konusudur. Bu, siyasi ve ekonomik bağımsızlık için gerekli görülmektedir.

⁴⁵ Yalçın, *a.g.y.*, s. 5.

⁴⁶ Yalçın, *a.g.y.*, s. 5.; Koçaş'a göre, Kuveyt, diğer Arap ülkelerinin aksine Türkiye ile herhangi bir sorunu olmayan, hatta Türkiye'ye yönelik ilgi ve bilgi bulunmayan bir ülkedir. Kuveyt yönetimi Türkiye ile aralarında bir ilişki kurulmasından dolayı müteessir olup, en yakın zamanda karşılıklı olarak elçiliklerin açılarak dostluk ve iş birliğini hayata geçirmek istemektedir. bk. Koçaş, *a.g.e.*, s. 1424.

⁴⁷ Yalçın, *a.g.y.*, s. 5.

4. İsrail meselesi milli ve vazgeçilmez bir davadır. Dış politikalarında görünüşte başrolü oynamaktadır.⁴⁸

1.2. BM Siyasi Komisyonunda ve Genel Kurulunda Kıbrıs Sorunu

Yunanistan ve Kıbrıs Rumları Kahire Konferansı'nda Kıbrıs'la ilgili alınan kararın BM'de de kabul edilmesi için harekete geçmişlerdir. Bu doğrultuda 24 Asya-Afrika devleti 24'ler tasarısı olarak adlandırılan bir tasarıyı BM siyasi komisyonuna sunmuşlardır. Kahire Tarafsızlar Konferansı'nda (10 Ekim 1964) kabul edilen Kıbrıs kararı; BM Genel Sekreteri özel temsilcisi Galo Plaza'nın 26 Mart 1965 tarihli raporu ve Kıbrıs Rum idaresinin İnsan Hakları konusundaki deklarasyonu bu tasarının dayanaklarını meydana getirmektedir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin dış müdahaleden azade olarak tam bir egemenliğe ve bağımsızlığa sahip olduğunu kaydeden tasarıda, tüm devletler Kıbrıs'ın bağımsızlığına, egemenliğine, birliğine ve toprak bütünlüğüne uymaya ve Kıbrıs'a karşı müdahaleden kaçınmaya davet edilmekte; Birleşmiş Milletler arabuluculuk çabalarının sürdürülmesi için Güvenlik Konseyine tavsiyede bulunmaktadır. Görüleceği üzere, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin meydana getiren kurucu anlaşmalardan, garantör devletler ve sorumluluklarından, yetki paylaşımına dayalı iki milli cemaat yapısından söz edilmemektedir. Karar tasarısında imzası bulunan devletler şunlardır: "Brundi[Burundi], Çad, Kongo, Dahomey, Gabon, Gana, Gine, Hindistan, Jamayka[Jamaika], Kenya, Mali, Malavi, Nepal, Nijerya, Togo, Panama, Ruanda, Sierre Leone, Uganda, Birleşik Arap Cumhuriyeti, Tanzanya, Yemen, Yugoslavya ve Zambiya."⁴⁹

Afganistan, Irak ve Suudi Arabistan devletleri de aynı meselede bir karar tasarısı sunmuşlardır. Bu üç devlet tasarısı⁵⁰ Kıbrıs Türklerinin çıkarlarını koruma açısından Türkiye'nin resmi görüşlerine daha uygun görülmüştür. Tasarıda Kıbrıs'ın bağımsızlık, egemenlik ve ülke bütünlüğü vurgulandıktan sonra çözüm olarak Kıbrıs'ın bağımsızlık, egemenlik ve ülke bütünlüğünün korunması ve Adadaki iki milli topluluk arasında barış ve uyumun kurulması talep edilmiştir. 24'ler tasarısı TBMM içinde de tepkilere yol açmış, dışişleri bakanından tasarı hakkında izahat istenmiştir. Bu çerçevede Kastamonu Milletvekili İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, dış politikada ihmal gösterildiğinden ve hariciyeyi ataletten kurtarmak gereğinden söz etmiş, Türk diplomasisinin Yunan diplomasisi kadar iyi çalışmadığı hem hükümetin hem de hariciyenin ana politikasını belirleyemediği, sadece günlük olaylara karşı tedbir aldığı iddiasında bulunmuştur.⁵¹

BM Siyasi Komisyonu, Kıbrıs meselesinde 32 Afrika ülkesi ile Yugoslav-

⁴⁸ Yalçın, *a.g.y.*, s. 5.

⁴⁹ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 2. Dönem, 21. Birleşim, 1. Oturum, 09.12.1965, s. 530-531

⁵⁰ Daha sonra bu devletlerin teklifine Libya da katılmış ve 47'ü tasarı olarak anılmaya başlanmıştır.

⁵¹ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 2. Dönem, 21. Birleşim, 1. Oturum, 09.12.1965, s. 531; Dışişleri Bakanı Çağlayangil, Kıbrıs Sorununun Şubat 1964'ten beri BM Güvenlik Konseyinin gündeminde olduğu, genel kurul gündemine getirilmesi için ilk başvurunun da 19. ve 20. Dönemlerde Kıbrıslı Rumlar tarafından yapıldığı bilgisini vermiştir. Bk. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 2. Dönem, 26. Birleşim, 1. Oturum, 22.12.1965, s. 627.

ya'nın verdiği karar tasarısını 16 Aralık 1965 tarihinde kabul etmiştir. Tasarı hakkında, ABD, Arnavutluk, İran, Pakistan, Libya ve Türkiye aleyhte oy kullanmış, 51 ülke çekimser kalmış, 47 ülke ise lehte oy vermiştir. Karar alınırken, tarafsız ülkelerin Kahire Konferansı'nda benimsedikleri kararlar, Kıbrıs arabulucusu Galo Plaza'nın 26 Mart 1965 tarihli raporu⁵² ve Kıbrıs Rum idaresinin İnsan Hakları konusundaki muhtırası esas alınmıştır. Bütünüyle Türkiye aleyhinde olan bu tasarının oylamasında çekimser oyların sayısının yüksek çıkması dikkat çekicidir. Üç maddelik karar tasarısı şöyledir:

“1. Birleşmiş Milletler Teşkilatının eşit haklara sahip üyesi sıfatı ile Kıbrıs Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletler yasasına göre, hükümran ve bağımsız bir ülkedir ve bu ülkeye yabancı müdahalesi kabul edilmez.

2. Bütün devletler Birleşmiş Milletler yasası ve özellikle bu yasanın ikinci maddesinin 4üncü paragraflarına uyarak Kıbrıs Cumhuriyetinin hükümranlık, bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı göstermeğe ve bu ülkeye herhangi bir müdahalede bulunmaktan imtina göstermeğe davet edilir.

3. Güvenlik Konseyinde 4 Mart 1964 tarihinde alınan karar⁵³ gereğince bu ülkedeki arabuluculuk görevinin devam ettirilmesi tavsiye edilir.”⁵⁴

Aslında 32'ler tasarısı ile 4'ler tasarısı büyük ölçüde aynı içeriğe sahiptir. 32'ler tasarısında Türkiye'nin aleyhinde yorumlanan ve rahatsızlık oluşturan farklılıklar ise, adaya yabancı müdahalesinin kabul edilmeyeceğinden-Türkiye'nin muhtemel bir müdahalesi- ve Kahire Konferansı'na atıf yapılarak Makarios'un adadaki azınlığa-Türk azınlığı- tanıyacağı haklardan söz edilmesidir. Yine bu kararda Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran anlaşmalardan söz edilmemesi, iki ayrı milli cemaat/topluluk olduğu gerçeğinin göz ardı edilmesi önemli bir eksiklik ve sorun olarak görülmüştür.⁵⁵

Siyasi komisyonunun bu kararı hakkında basına bir demeç veren Armaoğlu, gelinen aşamanın, Kıbrıs sorununun “Türkiye için belki de en şansız safhası” olduğu ve bu kararın Türkiye açısından karanlık bir sonucun başlan-

⁵² Ekvator eski cumhurbaşkanı olan Galo Plaza, BM Genel Sekreteri U-Thant tarafından Kıbrıs özel temsilcisi olarak atanmıştır. Kendisine adada güvenliği sağlama görevi verilmiştir. Plaza ayrıca taraflarla görüşmeleri sonucunda bir rapor hazırlamış ve BM sekreterine sunmuştur. Burada Kıbrıs meselesinin çözümünden önce, adadaki topluluklar arasında barış, anlayış ve anlaşmanın sağlanması üzerinde durmuştur. Plaza ayrıca 1963 öncesi durumuna dönülmesine imkân olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca self determinasyon hakkının Enosis'le sonuçlanma gibi bazı mahzurlar yaratma ihtimali bulunmakla birlikte bu hakkı yine de göz ardı etmemiştir. Bk. Mustafa Salep, *Türk Dış Politikasında Kıbrıs*, Nobel Yayınları, Ankara, 2022, s. 357-361.

⁵³ 186 sayılı bu kararda; Kıbrıs'ta huzur ve sükunu bozacak hareketlerden kaçınılması, barışı ve güvenliği sağlamak için adada bir BM barış gücü oluşturulması, Kıbrıs sorununun barışçıl şekilde çözülmesi için BM genel sekreterinin bir arabulucu görevlendirmesi hususları yer almıştır. Bk. Salep, *a.g.e.*, s. 271; Melek Fırat, “Yunanistan'la İlişkiler”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Ed. Baskın Oran, Cilt: 1, 10. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 725.

⁵⁴ “Siyasi Komisyon Aleyhte Karar Aldı”, *Milliyet*, 18 Aralık 1965, s. 1.; “B.M. Siyasi Komisyonu Aleyhimizdeki Tasarıyı Onayladı”, *Cumhuriyet*, 18 Aralık 1965, s.1; Müezzinoğlu, *a.g.e.*, s. 126-127.

⁵⁵ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 2. Dönem, 30. Birleşim, 1.Oturum, 29.12.1965, s.172.

gıcı anlamını taşıdığı değerlendirilmesini yapmış, söz konusu kararın sert bir bildiri ile reddedilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁵⁶

Siyasi komisyonda alınan karar tek başına bir anlam ifade etmemekte, genel kurulda ancak üçte iki bir çoğunluğu sağlaması halinde kesinleşebilmekteydi. Beklendiği gibi, 18 Aralık 1965'te, 117 devletten oluşan BM Genel Kurulunda 54 ülke çekimser kalmış, 5'e karşı 47 oyla siyasi komisyonun aldığı karar kabul edilerek kesinleşmiştir. Dışişleri Bakanı Çağlayangil, Türkiye'nin aleyhine olan bu kararın alınması üzerine Genel Kurulda söz almış ve "*Türkiye'nin anlaşmalarla tanınmış haklarını yok eden bir tasarrufun değer ifade etmeyeceğini*" belirtmiş, Rum-Yunan tasarının yanlılığını açıklamaya çalışarak, tasarının bir tarafın kanısını yansıtmaya çalıştığını, Türkiye'nin Kıbrıs'a meşru olmayan şekilde müdahale ettiği intibasını uyandırdığını, asıl amacının Adanın bağımsızlığını sağlamak için yapılan anlaşmaları çürütmek olduğunu ileri sürmüştür. Zürih ve Londra anlaşmalarının yürürlükte olduğunu, bu anlaşmaların BM Genel Kurulu ya da sorunun tarafı olan bir devletin tarafı hareketi ile ortadan kaldırılmayacağını söylemiştir. Kıbrıs Rumlarının temsilcisi Kipriyanu söz aldığı anda ise Türk delegasyonu salonu terk etmiştir. Bu arada, Suudi Arabistan, Afganistan, Irak ve Libya'nın Türk tezini savunan önereleri siyasi komisyon tarafından oylamaya sunulmamış, bundan dolayı Suudi Arabistan genel kuruldaki oylamaya katılmadığını tutanaklara geçirtmiş, diğer üç ülke ise toplantıda temsil edilmemiştir. Tasarı lehine oy veren devletler çoğunlukla Güney Amerika, Asya ve Afrika devletleri olmuştur. Sovyet Bloku ülkeleri ile NATO üyesi ülkeler ise çekimser kalmışlardır.⁵⁷

BM Siyasi Komisyonunun ardından BM Genel Kurulunda da kabul edilen Türkiye'nin Kıbrıs tezi karşıtı karar, Millet Meclisinde büyük tartışmalara neden olmuştur. Milletvekillerinin şahsen ya da parti gruplarının partileri adına genel görüşme talepleri olmuştur.⁵⁸

⁵⁶ "Prof. Armaoğlu Kararın Derhal Reddi Fikrinde", *Cumhuriyet*, 18 Aralık 1965, s.7.

⁵⁷ "B.M.'de 32'ler Tasarısı Kesinleşti", *Cumhuriyet*, 19.12.1965, s.1

⁵⁸ CHP Grubunun önergesi şu içeriğe sahiptir: "Birleşmiş Milletler Asamblesinde Kıbrıs davası için son alınan karar karşısında, Millet meclisinin aydınlanmasına ve milli menfaatlere uygun tedbirlerin ortaya konmasına imkan vermek üzere Kıbrıs konusunda bir genel görüşme açılmasını saygı ile rica ederiz"; Tek başına hükümette yer alan Adalet Partisinin önergesi ise daha detaylı bir içeriğe sahip olarak şu şekildedir: "Kıbrıs hakkında Birleşmiş Milletlerin almış olduğu son karar, bu meselenin Millet meclisinde her cephesi ile konuşulmasını zaruri bir hale getirmiş bulunmaktadır. Türk umumi efkârının Kıbrıs davasının geçirmiş olduğu safhalar ve varılmış olan merhale ve sebepleri hakkında bilgi sahibi olabilmesini ve milletvekillerinin düşünce ve kanaatlerini ifade edebilmelerini teminen bir Genel Görüşme açılmasını A.P. Grubu adına saygı ile arz ve teklif ederiz". Bk. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 2. Dönem, 25. Birleşim, 1. Oturum, 20.12.1965, s. 593; Ayrıca Milletvekili Mehmet Altınsoy Kıbrıs konusunda ve genel dış politika konusunda bilgi edinmek için şu görüşlerin yer aldığı bir meclis araştırması talebinde bulunmuştur: BM kararı sürpriz değildir, diplomatik bir yenilgidir. Yenilgi uzun süredir izlenen genel dış politikanın sakatlığından kaynaklanmıştır. Dışişleri bakanlığının bir zihniyet ve teşkilat reformuna tabi tutulması gerekir. BM kararı dikkate alınarak NATO ile siyasi, askerî, hukuki durum gözden geçirilmelidir. ABD ile ilişkiler bağlamında üsler ve ikili anlaşmalar konusuna yeni bir vecheye virmelidir. Türkiye'nin 6 sınır komşusundan yalnız 1'i Türkiye'nin lehine oy kullanmış, 2'si aleyhinde, 3'ü ise çekimser kalmıştır. Müslüman olan Afrika devletleri niçin 32'er tasarısı lehine oy kullanmışlardır. Bu Kıbrıs meselesinin onlara tam olarak anlatılmamasından kaynaklanmıştır. Bk. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 2. Dönem, 27. Birleşim, 1. Oturum, 24.12.1965, s.656-657.

Genel görüşme sırasında BM'deki karara etkisi bakımından iyi niyet heyetleri girişimine de doğrudan ya da dolaylı olarak temas edilmiştir. Dışişleri Bakanı Çağlayangil önce gündem dışı söz alarak daha sonra ise Kıbrıs konusunda yapılan genel görüşme sırasında, kararın ne ifade ettiğini ve nasıl ortaya çıktığını açıklamıştır. Çağlayangil söz konusu kararın hukuki bir niteliğinin ve bağlayıcı bir yönünün bulunmadığını, haddizatında BM Genel Kurulunun Kıbrıs meselesinin esasına ilişkin bir tavsiye yetkisinin dahi söz konusu olmadığını ifade etmiştir. Türkiye hem siyasi komisyonda hem de genel kurulda tavsiye kararını kabul etmediğini açık bir şekilde beyan etmiş, bu tutumunu tescil ettirmiştir. Bu yönüyle söz konusu karar Türkiye için hiçbir taahhüt ve vecibe yaratmamıştır. Genel kurul kararları hiçbir zaman Kıbrıs'ın statüsünü oluşturan anlaşmaları, Türkiye'nin ahdi ve meşru haklarını ihlal edemez.⁵⁹

Çağlayangil tavsiye kararlarının siyasi ve manevi etkisi konusunda, bu kararların ittifakla ya da büyük çoğunlukla kabul edilmesi halinde dünya kamuoyunun bir ifadesi olması yönüyle önemli etkileri olabileceği, ancak oylamada çekimser kalan devletlerin sayısının lehte oy kullananlardan fazla olması; bunun yanında 4'ler tasarısının oya sunulmaması için ortaya konulan usul oyunları, hiçbir büyük devletin desteklememesi, BMGK üyelerinden hiçbirinin 31'ler⁶⁰ tasarısını desteklememesi bakımından, etkisinin izale edildiği değerlendirilmesini yapmıştır. Yine ona göre, Afrika devletleri Kahire Konferansı'nın etkisinde kalmışlardır. Bağımsızlıklarına yeni kavuşan bu devletler, sömürgeci devletlere olan bağlarından kurtulamamışlar ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanamamışlardır. Birçoğunda dini ve etnik birlik yoktur. Çoğunun sınırları yapay olarak belirlenmiştir. Bunlardan dolayı bu Afrikalı devletler milli birliklerinin devamı için her ne pahasına olursa olsun çoğunluk idaresinin hakim olması gerektiğine inanmışlardır. Kıbrıs meselesine bu düşünceler doğrultusunda kendi açılarından yaklaşmışlardır. Afrikalı devletlerle Türkiye arasında herhangi bir menfaat çatışması yoktur. Bölgemizde olmayan bu devletlerin Türkiye ile bağları ve münasebetleri henüz çok gelişmemiştir. BM'deki tutumlarında kötü niyet ve Türkiye'ye düşmanca bir hareket görmek doğru değildir.⁶¹

Çağlayangil'e göre, Türkiye yanlısı 4'lü tasarı sahipleri-Afganistan, Irak, Suudi Arabistan, Libya- ile BM'de uzlaşma bulmaya çalışan Cezayir'i şükranla anmak gerekir. Bunun yanısıra asamblede Türkiye'ye en fazla sempati gösterip destek olmaya çalışan devletler, Afganistan ve Arap devletleridir. Türkiye özlemine çektiği, Orta-Doğu ve Arap dünyası ülkeleri ile yakınlık ve karşılıklı dayanışmayı bir realite halinde görüşmelerde görmüş ve bu durumdan çok memnun kalmıştır.⁶²

BM'deki Kıbrıs kararı üzerine Millet Meclisinde gerçekleştirilen genel görüşme sırasında CKMP Başkanı Türkeş, BM kararını değerlendirmiştir. Ona

⁵⁹ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 2. Dönem, 26. Birleşim, 1. Oturum, 22.12.1965, s.631-635.

⁶⁰ Çalışmada çoğunlukla 32'ler tasarısı olarak olan ifade edilen tasarının, 31'ler şeklinde isimlendirilmesi de söz konusudur.

⁶¹ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 2. Dönem, 26. Birleşim, 1. Oturum, 22.12.1965, s. 632-634.

⁶² *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 2. Dönem, 26. Birleşim, 1. Oturum, 22.12.1965, s. 635.

göre, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar ilhak ve enosisten hiç vazgeçmemişlerdir. Üçüncü blok önemli olmakla birlikte kuvvete dayanan politika da ihmal edilmemelidir. “Son zamanlara kadar Türkiye’yi idare etmiş olan devlet adamları, büyük kuvvetler dışında hiçbir devlete önem vermemek gibi bir hatalı yol izlemişlerdir. Bu yol ne kadar hatalı ise, bugün de büyük devletleri bir kenara iterek sadece Üçüncü Dünyaya olduğundan fazla önem vermeğe kalkışmak da aynı derece hatalı olacaktır.”⁶³

Türkeş, devletlerarası ilişkilerde kişiliği olan bir politika ile ittifaklarımızın kişilikli politikamıza zarar vermeyecek şekilde idare edilmesinin Türkiye’nin yüksek çıkarları için önemli olduğunu belirtmiş, Kahire Konferansı karşısında ihmal, kayıtsızlık ve kaygısızlık gösterildiğini söylemiştir.⁶⁴

CHP adına Nihat Erim BM kararını değerlendirmiştir. İnönü hükümetlerine vaki eleştirilere burada cevap vermiştir. İnönü hükümetlerinin politikaları için kullanılan plansızlık, çaresizlik, hazırlıksızlık gibi isnatları reddetmiştir. Ona göre bu karar muvacehesinde Adalet Partisi (AP) hükümetine basiretsizlik gösterdikleri söylenebilir. Erim konuşmasında Johnson Mektubu bağlamında ABD tehdidine değinmiştir. İnönü bu süreçte 30 milyonluk Türkiye’yi maceraya sokmaktan kaçınmıştır. Johnson’ın mesajının devamında sadece, “altı saat içinde müsbet bir cevap vermezseniz filo limanlarınızı bombardıman edecektir” cümlesi eksiktir. Bu derecede sert bir mesajdır. Ayrıca İnönü, Zürih ve Londra Anlaşmalarını taksimi önlemek bakımından zayıf olduğu eleştirisinde bulunmuştur. İddia edilenin aksine Kıbrıs meselesini BM’ye İnönü götürmemiştir. Zaten götürülmesi engellenemezdi de. İnönü her şeyi göze alarak 9 Ağustos bombardımanı kararını almıştır. Bu bombardıman büyük devletler tarafından kınanmamıştır bile. Erim, son olarak, BM’de alınan kararın tavsiye kararı olup manevi etkisinin az olduğunu söylemiştir.⁶⁵

Dışişleri Bakanı Çağlayangil BM’de kabul edilen tasarının mahiyeti, karara dönüşme süreci ve bunun dinamikleri hakkında 29 Aralık 1965 tarihli Millet Meclisi genel görüşmesi sırasında biraz daha detaylı bilgiler vermiştir. 22 Aralık 1965 tarihli konuşmasına ilave olarak, hükümetinin ne derece mesul olduğu, Türkiye olarak eksiklikleri, handikapları ve hataları ile Yunanistan-Rum tarafının avantajlı olduğu noktalara değinmiştir. Ona göre, AP hükümetinin sadece 1,5 aylık bir mazisi bulunmaktadır. Oysa 13 Ağustos 1965’te bu meselenin BM’ye taşınacağı ve böyle bir netice ortaya çıkacağı ihtimali bakanlık tarafından rapor edilmiştir. Bu şekilde hükümetinin mesuliyetini zayıf gören ve önceki İnönü hükümetlerini suçlayan Çağlayangil, kararın çıkmasında etkili olan dinamikleri anlatmıştır. Bir defa Lozan Antlaşması bu meselede bir handikap yaratmıştır. Türkiye’nin adayı tamamen terk etmesi, adanın statüsünde gelecekte herhangi bir değişiklik olması durumunda dahi Türkiye’nin bu işle alakadar olamayacağı hükümleri, Yunanistan tarafından

⁶³ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 2. Dönem, 30. Birleşim, 1. Oturum, 29.12.1965, s.154-155.

⁶⁴ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 2. Dönem, 30. Birleşim, 1. Oturum, 29.12.1965, s.155, 161.

⁶⁵ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 2. Dönem, 30. Birleşim, 2. Oturum, 29.12.1965, s.162-168.

BM’de bir koz olarak kullanılmıştır. Buna cevaben Zürih ve Londra Anlaşmaları ile Lozan’da terk edilen hakların Türkiye tarafından tekrar kazanıldığı⁶⁶ dile getirilmiştir. Her ne kadar İyi Niyet Heyetleri gönderilmiş ve Kıbrıs davası anlatılarak Türkiye’ye taraftar kazanılmak istenilmişse de muhatap devletler Kıbrıs meselesinin çözümüne kendi müstakbel davalarının prototip bir örneği nazarıyla bakmışlardır. Yine 4 yılda 5 defa BM nezdindeki Türk delegasyonunun değişmiş olması, Türk hariciyesinin bir hatası olmuştur. Kıbrıs’ta İngiliz üslerinin bulunması, Türkiye’nin Kıbrıs’taki cemaat konusunu ve self-determinasyona itirazını anlatamaması da başkaca bir handicap meydana getirmiştir. Yine 32’ler tasarısına sponsor devletlerin sergilediği birlik önemli bir engel teşkil etmiştir. Çağlayangil, daha önce açıkladığı gibi, bir kez daha Arap ülkelerinin Türkiye ile birlik olmadığı iddialarına katılmamış ve Arap ülkeleri ile ilişkiler hakkında şu şekilde olumlu değerlendirmede bulunmuştur:⁶⁷

“Arap memleketleri, bilhassa son zamanlarda takip edilen siyasetin pek iyi bir neticesi olarak, hakikaten bizimle sıkı bir işbirliği halinde olmuşlardır. Suudi Arabistan, Cezayir ve bütün Arap devletleri, Libya arabuluculuk yapmak için, her iki tarafın görüşünü telif edebilmek büyük gayret sarf etmişlerdir.”

AP Grubu adına konuşan Settar İksel’in verdiği bilgilere göre, sayılanların dışında Yunanistan başka kolaylıklara da sahiptir. Türkiye’nin Afrika-Asya ülkelerine 3-4 gün için gönderdiği iyi niyet heyetlerine karşılık, Yunanistan’ın Afrika’nın en ücra ülkelerinde bile daimî iyi niyet heyetleri bulunmaktadır. Ayrıca o ülkelerde yerleşmiş Yunanlılar mevcuttur. Bütün bunlara rağmen Yunanlılar BM oylaması öncesinde yeniden iyi niyet heyetleri göndermeyi ihmal etmemişlerdir. Ayrıca Yugoslavya ve Mısır’ın güçlü desteği Yunanistan’ın önemli bir dayanağı olmuştur. İksel son olarak BM’deki görüşmelerde alınan sonuçta Kahire Konferansı’nın gücünün mühim etkisi olduğunu belirtmiş, bu konferansa karşı daha önce önlem alınmalı idi, demiştir.⁶⁸

⁶⁶ Türkiye’nin, Demokrat Parti’nin izlediği dış politika sonucu Kıbrıs’ta yeniden hak sahibi haline geldiği tezi için bk. Yakup Kaya ve Bülent Yeter, “Demokrat Parti Döneminde Kıbrıs Sorunu”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 2, Eylül 2018, ss. 215-229.

⁶⁷ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 2. Dönem, 30. Birleşim, 2.Oturum, 29.12.1965, s.176-182; Çağlayangil’in kendisi de İyi Niyet Heyetleri içerisinde yer almış ve bu kapsamda Asya ülkelerine gitmiştir. Verdiği bilgiye göre ziyaret ettikleri ve Kıbrıs davasını anlattıkları 14 ülke arasında sadece 3’ü Türkiye’nin görüşlerini destekler demiştir. Bk. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 30. Birleşim, 2.Oturum, 29.12.1965, s. 181.

⁶⁸ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 2. Dönem, 30. Birleşim, 2.Oturum, 29.12.1965, s. 192; Benzer şekilde Adalet Partisi senato grubu adına konuşan grup başkanı Fethi Tevetoglu da Kahire Konferansı ile ilgili dönemin hükümetine (İnönü Hükümeti) eleştirilerde bulunmuştur. Konferansa katılacak devletleri etkilemek için hiçbir çalışma yapılmayarak bugünkü BM kararının temeli olan Kahire Konferansı bildirisinin yayınlanması önlenememiştir. Hatta Dönemin Dışişleri Bakanının, “Nötralist devletlerin Kıbrıs meselesindeki tutumları yeknesak bir tutum değildir. Bunlar arasında Kıbrıs Türklerine muhabbet besleyenler bulunduğu gibi, Kıbrıs Rum’larını destekleyenler de olmuştur, tarafsız bir tutum muhafaza edenler de görülmüştür. Bu haklı davamızı elbette ki, anlatmak ve bizi desteklemelerini temin için tutundan henüz belirsiz olan memleketler nezdinde teşebbüslerimiz devam ediyor” şeklindeki sözlerini hatırlatmıştır. Bk. *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 5. Toplantı Yılı, 28. Birleşim, 1.Oturum, 07.01.1966, s.472.

Güvenlik Konseyi kararları benzeri bağlayıcı bir niteliği haiz olmayan bu karar, yine de Türkiye'nin uluslararası platformlarda ne kadar yalnız kaldığını göstermesi bakımından ilgi çekicidir.⁶⁹

BM Genel Kurulu Türkiye aleyhine alınan bu karar sonrası, 4 Ocak 1966'da gazetecilerin Başbakan Demirel'e yönelttiği "Asya-Afrika devletlerinin Kıbrıs konusunda aleyhimizdeki tutumunun müsebbibi sadece İyi Niyet Heyetlerimiz midir?" şeklindeki soruya Demirel şu şekilde cevap vermiştir:

"Afrika ve Asya'da istiklalini yeni kazanmış olan devletler Kıbrıs meselesini kendi iç bünyeleri ve kendi meseleleri zaviyesinden değerlendikleri için 31 devlet tasarısını⁷⁰ desteklemişlerdir. Bununla beraber bu devletlerin çoğu müzakereler sırasında antlaşmalara sadakat prensibinin önemine işaret etmiş ve antlaşmaların ancak ilgili tarafların rızası ile değişebileceğini belirtmekten geri kalamamışlardır".⁷¹

Demirel'in bu sözlerinden anlaşıldığı üzere, BM Genel Kurulundaki görüşmeler topyekün aleyhte değildir, Kıbrıs bağlamında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu antlaşmalarını destekleyen ve onlara riayete davet eden bir içeriğe de sahiptir. Demirel, 8 Ocak 1966'de Cumhuriyet Senatosunda ise, "Bir defa, Birleşmiş Milletler tavsiye kararı, Birleşmiş Milletler antlaşmasına, hak ve hukuka aykırıdır. Bu sebeple tatbik kabiliyeti yoktur. Birleşmiş Milletlerin tescil edilmiş hakları almaya ve başkalarına vermeye salâhiyeti yoktur" şeklinde konuşmuş, hükümetleri olarak sonuna kadar Kıbrıs konusunda sonuna kadar mücadele vereceklerini, milleti bu noktada bilgilendireceklerini, askeri tedbirler almak gerekirse bundan da kaçınmayacakları mesajını vermiştir.⁷²

Dönemin basınının öne çıkan isimlerinden biri olan Nadir Nadi, geç kaldığını ve bundan dolayı zaten başarısız olacağı iddiasında bulunduğu iyi niyet heyetleri girişimiyle ilgili, 18 Aralık 1965 tarihinde BM'de alınan Türkiye aleyhtarı karar çerçevesinde, şu sert yorumu yapmıştır: "Hiçbir yere iyi niyet heyeti göndermeseydik, alacağımız oy sayısı herhalde daha az olmazdı."⁷³

Melek Fırat, İyi Niyet Heyetleri girişimine hiçbir alt yapı hazırlığı yapılmadan başladığını ve bu nedenle başarısız olarak sonuçlandığını belirtmiş, başarısızlığın en önemli göstergesinin BM Siyasi Komisyonunun kararı olduğu değerlendirmesini yapmıştır. Fırat'a göre, Türkiye 1965'ten sonra İyi Niyet He-

⁶⁹ Melek Fırat, *1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1997, s.172.

⁷⁰ Aslında 32'ler tasarısı olarak bilinmektedir. Tasarı 22 Asya-Afrika ülkesi ile Yugoslavya tarafından hazırlanmış, 32 ülke tarafından imzalandığı için 32'ler tasarısı olarak adlandırılmıştır. Kıbrıslı Rumların iddialarını destekleyen bu tasarı dışında, Afganistan'ın liderliğini yaptığı Türkiye'nin tezlerini destekleyen bir de 4'ler tasarısı bulunmaktadır. Bk. "B.M. Siyasi Komisyonu Aleyhimizdeki Tasarıyı Onayladı", Cumhuriyet, 18 Aralık 1965, s. 1; Sönmezoğlu'na göre; Türkiye'nin bu ülkeler grubu [Bağlantısızlar] ile ilişkilerinin "en önemli turnusol kağıdı Kıbrıs sorunu, en iyi izlenme zemini de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu olmuştur." Bk. Faruk Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası (1945-1961)*, Der Yayınları, İstanbul, 2016, s. 207.

⁷¹ *Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı 16, 31 Ocak 1966, s. 86.

⁷² *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 5. Toplantı Yılı, 29. Birleşim, 1. Oturum, 08.01.1966, s. 594-595.

⁷³ Nadi, *a.g.e.*, s. 179-180.

yetleri gibi etkisiz yöntemlerle değil, doğrudan kendi dış politikasında yaptığı değişiklikler yoluyla hedef ülkelerle ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır.⁷⁴

Sonuç

İyi Niyet Heyetleri; Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinden meydana gelen, uluslararası siyasette üçüncü bir blok olarak gerek bölgesel konferanslarda gerekse BM Genel Kurulunda adından söz ettiren ve bu yönüyle önemli siyasi bir ağırlığı olan ülkeler grubuna, Kıbrıs meselesine dair Türkiye'nin tezlerini anlatmak ve Türkiye'ye bu noktada destek vermelerini sağlamak amacıyla ortaya konulan bir dış politika teşebbüsü olmuştur. Bu girişimin kısa vadeli hedefi Kıbrıs davasına destek elde edilmesidir. Uzun vadeli hedefi ise muhatap ülkelerle siyasi, iktisadi, kültürel ilişkilerin geliştirilmesidir. Burada özellikle ABD'nin Türkiye'ye Kıbrıs konusunda beklenen desteği vermemesi hatta Johnson Mektubu'nda olduğu gibi Türkiye'ye buyurgan bir tavır takınıp, Türkiye'nin hak ve menfaatlerini görmezden gelmesi, Türk politika yapıcılarını dış politikada farklı arayışlara sevk etmiştir. Bu doğrultuda yine BM ve NATO ittifakına bağlı kalmakla beraber, uzun süredir ihmal edilen başta Arap Dünyası olmak üzere Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri ile yaklaşma sürecine girilmiştir. Çok yönlü dış politika olarak da ifade edilen bu arayış sonucu sosyalist blok ülkeleri ile ilişkiler de geliştirmeye çalışılmıştır. Türkiye çok yönlü dış politika takip ederek, siyasi, iktisadi ve kültürel olmak üzere pek çok alanda önemli kazanımlar elde edeceğini ummuştur. Bu bağlamda Asya, Afrika, Latin Amerika ve Arap ülkelerine yedi İyi Niyet Heyeti gönderilmiştir. Heyetlerin çalışmalarından, hem Kıbrıs konusunda Türkiye'nin tezlerinin desteklenmesi hem de ilgili ülkelerle ikili ilişkilerin geliştirilmesi noktasında önemli kazanımlar elde edilmesi sonucu beklenmiştir. Gerek heyetler gerekse dışişleri başta olmak üzere hükümet yetkilileri, bu ziyaretlerin oldukça olumlu geçtiği bilgilerini kamuoyu ile paylaşmıştır.

Üç hafta süren Ortadoğu gezisi hakkında heyet içerisinde yer alan Sadi Koçuş Cumhuriyet senatosunda ve anılarında, Vahap Dizdaroğlu Millet Meclisinde, gazeteci Nilüfer Yalçın ise, Milliyet gazetesinde bir yazı dizisi halinde, gözlemlerini ve görüşlerini paylaşmışlardır. Genel olarak Ortadoğu ülkelerinin Türkiye'ye nasıl baktıkları, özel olarak bu ülkelerin Türkiye ile ne gibi özel sorunlara sahip oldukları üzerinde durmuşlardır. Ziyaretin bölge ülkelerinde oldukça iyi karşılandığı ve ilişkilerin gelişmesinde önemli bir adım teşkil ettiği, Arap ülkeleri ile Türkiye'nin ilişkilerinde en önemli pürüzün ve engelin, Türkiye'nin Filistin konusunda Arap dünyasına yeteri kadar destek vermemesi ile İsrail'i tanıyıp ilişkilerini sürdürmesi olduğu görüşleri ortak tespitler olarak paylaşmıştır.

Büyük beklentilere ve olumlu değerlendirmelere rağmen 16 Aralık 1965 tarihinde BM Genel Kurulu Siyasi Komisyonunda yapılan oylamada, Kıbrıs Rumlarının tezlerini destekleyen bir kararın ezici bir çoğunlukla kabul edilmesi ve karar lehinde oy verenlerle çekimser kalanların büyük kısmının İyi

⁷⁴ Fırat, *a.g.e.*, s. 171-172.

Niyet Heyetlerinin ziyaret ettiği ülkelerden oluşması, İyi Niyet Heyetleri adının başarısız olduğu değerlendirmesinin yapılmasına yol açmıştır. Buna karşın şimdiye kadar ihmal edilen ülkeler grubuna yönelik bu teşebbüsün, yine de olumlu bir adım olduğu, ilişkilerin gelişmesine temel teşkil ettiği, ilgili ülkelerin Türkiye'den hangi beklentilerinin olduğunun ve ilişkilerin gelişmesi için neler yapılması gerektiğinin öğrenilmesi açısından, önemli kazanımlar sağladığı da bir başka görüştür. Tabii olarak yıllarca Türkiye tarafından ihmal edilen ülkelerin dış politikalarının ve Türkiye'ye bakışlarının bir ziyaret sonucu hemen değişmesini beklemenin aşırı bir iyimserlik olacağı açıktır. Bilindiği gibi Türkiye bu yıllarda takip etmeye başladığı çok yönlü dış politika sonucunda zamanla birtakım kazanımlar elde etmiştir. Bu bağlamda, Kıbrıs meselesinde daha fazla destek görmeye başlamıştır. Dolayısıyla İyi Niyet Heyetleri adımı belki kısa vadede kazanım sağlamamış, bir zeytin dalı uzatılması anlamına gelmiş ancak ilerisi için Türkiye'ye bilgi ve tecrübe kazandırdığı gibi ikili ilişkilerin geliştirilmesi için de temel oluşturmuştur. Son olarak, Fırat'ın belirttiği gibi, bir dış politika aracı/diplomasi yöntemi olarak İyi Niyet Heyetlerinden yararlanma yaklaşımı Türk hariciyesi tarafından bir daha tercih edilmemiştir.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri ve Resmi Yayınlar

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi(BCA)

Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 163- 73-9.

Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 164- 15-17.

Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 144- 86-15.

Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 183- 7-9.

Dışişleri Bakanlığı Belleteni

Sayı: 3, Ekim-Aralık 1964.

Sayı: 5, Şubat 1965.

Sayı: 4, Ocak 1965.

Sayı: 16, Ocak 1966.

Meclis Tutanakları

Millet Meclisi Tutanakları

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 1.Dönem, 52. Birleşim, 1.Oturum, 21.02.1962.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 2.Dönem, 47. Birleşim, 1. Oturum, 28.01.1965

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 2.Dönem, 21. Birleşim, 1. Oturum, 09.12.1965.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 2.Dönem, 25. Birleşim, 1. Oturum, 20.12.1965

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 2.Dönem, 26. Birleşim, 1. Oturum, 22.12.1965.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 2.Dönem, 27. Birleşim, 1. Oturum, 24.12.1965

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 2.Dönem, 30. Birleşim, 1.Oturum, 29.12.1965
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 2.Dönem, 30. Birleşim, 2.Oturum, 29.12.1965
Cumhuriyet Senatosu Tutanakları

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 4. Toplantı Yılı, 21. Birleşim, 1. Oturum, 29.12.1964.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 4. Toplantı Yılı, 27. Birleşim, 1. Oturum, 21.01.1965.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 5. Toplantı Yılı, 28. Birleşim, 1.Oturum, 07.01.1966.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 5. Toplantı Yılı, 29. Birleşim, 1. Oturum, 08.01.1966.

2. Gazete Yazıları, Kitap ve Makaleler

“İyi Niyet Heyeti Dün Irak Cumhurbaşkanı Arif ile Görüştü”, *Milliyet*, 29 Aralık 1964, s. 7.

“Suriye Kıbrıs İçin Self-Determinasyonu Desteklediğini Belirtti”, *Milliyet*, 14 Ocak 1965, s.1.

“Türkiye’nin Arap-İsrail Politikası”, *Milliyet*, 16 Ocak 1965, s. 1.

“B.M. Siyasi Komisyonu Aleyhimizdeki Tasarımı Onayladı”, *Cumhuriyet*, 18 Aralık 1965, s.1.

“Siyasi Komisyon Aleyhte Karar Aldı”, *Milliyet*, 18 Aralık 1965, s. 1.

“B.M.’de 32’ler Tasarısı Kesinleşti”, *Cumhuriyet*, 19 Aralık 1965, s. 1.

AHMAD, Feroz ve Ahmad, Bedia Turgay: “Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971), Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976.

ARAL, Berdal: “Fifty Years On: Turkey’s Voting Orientation at the UN General Assembly, 1948-97”, *Middle Eastern Studies* , Vol. 40, No. 2, 2004, pp. 137-160.

ARMAOĞLU, Fahir: *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, s. 699-700.

ARMAOĞLU, Fahir: *Kıbrıs Meselesinin Neresindeyiz?*, Cumhuriyet, 27 Aralık 1964, s.2

ÇAĞLAYANGİL, İhsan Sabri: *Anularım*, Yılmaz Yayınları, İstanbul, 1990.

FIRAT, Melek: *1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1997.

FIRAT, Melek: “Yunanistan’la İlişkiler”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Ed. Baskın Oran, Cilt 1, 10. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 716-768.

GÖNLÜBOL, Mehmet ve Kürkçüoğlu, Ömer: “1965-1973 Dönemi Türk Dış Politikası”, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996, ss. 489-540.

- İNCE, Nurhan; OLSON, Robert: "Turkish Foreign Policy 1960-1964: Continuity, Change And The Cyprus Crisis", *Oriente Moderno* , Luglio-Agosto 1977, Anno 57, Nr. 7/8, pp.269-286
- KAYA, Yakup: "ABD ve NATO ile İlişkiler", *Darbeden Muhtraya Türk Dış Politikası*, Latif Pınar vd., İmaj Yayıncılık, Ankara, 2019, ss.21-48.
- KAYA, Yakup; YETER, Bülent: "Demokrat Parti Döneminde Kıbrıs Sorunu", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 2, Eylül 2018, ss.215-229.
- KOCA, Mehmet: "Türkiye'nin Afrika Ülkeleriyle İlişkilerinin Gelişmesinde Kıbrıs Meselesi ve İyi Niyet Heyetlerinin Rolü", *Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, Cilt :4, Sayı: 2, ss. 100-109.
- KOÇAŞ, Sadi: *Atatürk'ten 12 Mart'a*, Tomurcuk Matbaası, İstanbul 1977.
- MUFTİ, Malik: "Daring and Caution in Turkish Foreign Policy", *Middle East Journal* , Winter, 1998, Vol. 52, No. 1, pp. 32-50.
- MÜEZZİNOĞLU, Ersin: "Ortadoğu İle İlişkiler", *Darbeden Muhtraya Türk Dış Politikası*, Latif Pınar vd., İmaj Yayıncılık, Ankara, 2019, ss. 89-148.
- NADİ, Nadir: "Kendi Kendimizi Tenkit, Arkadan Gelen Akıl", *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1964, s.1.
- NADİR, Nadi: *Olur Şey Değil*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1981.
- PINAR, Latif; GÜVEN, İbrahim Fevzi: "Türk Dış Politikasında 1960'lı Yıllar: Çok Yönlülüğe Geçiş", *Darbeden Muhtraya Türk Dış Politikası (1960-1971)*, İmaj Yayınevi, Ankara, 2019, ss. 1-20.
- SALEP, Mustafa: *Türk Dış Politikasında Kıbrıs*, Nobel Yayınları, Ankara, 2022.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk: *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası (1945-1961)*, Der Yayınları, İstanbul, 2016.
- HÜKÜMETLER VE PROGRAMLARI, 1960-1980, Cilt:2., Haz. Nuran Dağlı ve Belma Aktürk, T.B.M.M. Basımevi, Ankara, 1988.
- YALÇIN, Nilüfer: "5 Ortadoğu Ülkesine Yapılan İyi Niyet Gezisinin Işığı Altında Türk-Arap İlişkileri", *Milliyet*, 10-15 Şubat 1965, s. 5.

Extended Abstract
Goodwill Delegations As A Diplomacy Tool In Context Of
The Cyprus Issue (1964-1965)

After the May 27, 1960 Coup in Türkiye, foreign policy was checked up on. First, at the level of discourse, and then with some steps taken, new pursuits were undertaken in foreign policy. The most important factor pushing Türkiye to this orientation, which can be called versatility, is that Türkiye could not receive the necessary understanding and support from its allies on the Cyprus issue, and that the movement, which is called the Non-Aligned/Neutrals in international platforms, and the majority of which is composed of the Asian-African states group, is the reason for the Cyprus issue. Besides the Non-Aligned/Neutrals had an attitude that supported the Greeks. In particular, the USA's failure to give the expected support to Türkiye on the Cyprus issue, even adopting an imperious attitude towards Türkiye, as in the Johnson Letter, and ignoring Türkiye's rights and interests, directed Turkish policy makers to seek different foreign policy. In the 1960's, Turkey clearly saw the harms of following a bloc policy and channeling its foreign policy to the US foreign policy in a way. Turkey felt the need to improve its relations with Arab countries and socialist bloc countries by abandoning this policy, which was understood as a mistake.

In this context, at the end of 1964, Türkiye decided to send seven Goodwill Delegations to Asia, Africa, South and Central America and Arab countries in order to explain its views, attitudes and demands on the Cyprus issue and to introduce Türkiye in all aspects. It was expected from the work of these delegations, which consisted of deputies, professors, ambassadors and journalists, who went to more than seventy countries, as a result of the support of Türkiye's theses, especially in the votes to be held in the United Nations General Assembly on the Cyprus issue. In the Political Commission of the United Nations General Assembly held on December 16, 1965, however, a bill that foresaw the determination of the future of Cyprus in accordance with Makarios' theses were accepted in the wake of the voting. In the voting, in which 47 countries voted in favor of the bill and 51 countries abstained, only 6 countries, including Türkiye, voted against it. This result has been a political earthquake for Turkish foreign policy.

In the draft, it was stated that the Republic of Cyprus, which is a member of the UN with equal rights, is a sovereign and independent country according to the UN Charter, and that any foreign state's intervention in this country is unacceptable. It was invited to respect the sovereignty, independence and territorial integrity of the country and to refrain from any intervention in this country, and it was proposed to continue the mediation task in the Republic of Cyprus due to the UN Security Council resolution of March 4, 1964. What is meant by foreign intervention here is Türkiye's intervention. Again, the country that should respect the sovereignty, independence and territorial integrity of the Republic of Cyprus is Türkiye.

The Greek Cypriots' unwillingness to share the rights and authorities that exist in the founding constitution with the Turkish Cypriots, some steps that violate the constitution, and the constant and systematic attacks against the Turks in the region have brought Türkiye's intervention in Cyprus by using its guarantor powers, both the Turkish press and the Turkish statesmen. They gave some signals. As a result of the Johnson Letter of the USA and then this decision of the UN Political Commission, Türkiye's intervention was prevented. The statesmen of the

period evaluated that such a decision in the UN Political Commission was due to the newly independent states in Asia and Africa seeing the Cyprus problem in the context of their own internal situations and problems. In addition, it was seen in favor of Türkiye that the commitment to the agreements was emphasized during the negotiations and that the agreements could only be changed as a result of the consent of the parties.

The overwhelming majority of a resolution supporting the Greek Cypriot theses and the majority of those who voted for the resolution and abstained from the countries visited by the Goodwill Delegations led to the assessment that the Goodwill Delegations step was unsuccessful. Lack of infrastructure preparation and an ineffective attempt were suggested as the reasons for the failure. On the other hand, it is another opinion that this attempt towards the countries that have been neglected until now is still a positive step, that it forms the basis for the development of relations, and that it provides important gains in terms of learning what the relevant countries have from Türkiye and what needs to be executed for the development of relations. It is clear that it would be excessive optimism to expect the foreign policies and views of countries that have been neglected by Türkiye for years to change immediately after a visit. As it is known, Türkiye has gained some gains over time as a result of the multi-faceted foreign policy that it has started to follow in these years. For instance, it has started to receive more support in the Cyprus issue. The Goodwill Delegations step, therefore, may not have brought any gains in the short term, which meant extending an olive branch, but it provided knowledge and experience to Türkiye for the future and also formed the basis for the development of bilateral relations. It is clear that Turkish foreign affairs did not reapply after 1965 to send Goodwill Delegations as a foreign policy tool.

The work of the Goodwill Delegations has been extensively covered both in the parliamentary agenda and in the Turkish press. Senator Sadi Koçaş, who was also included in the Goodwill Delegation sent to the Middle East, in the Senate of the Republic and later in his memoirs; Deputy Vahap Dizdaroğlu in the National Assembly and journalist Nilüfer Yalçın in a series of articles in the newspaper Milliyet shared their impressions and views about their contacts. In general, they focused on how Middle Eastern countries viewed Türkiye, and what special problems these countries had had with Türkiye in particular. They claimed that the visit was well received in the countries of the region and constituted an important step in the development of relations. They shared their views that the most important snag and obstacle in the relations between Arab countries and Türkiye was that Türkiye did not give sufficient support to the Arab world regarding Palestine and that it recognized Israel and maintained its relations.

In this article, mainly parliamentary minutes, news and comments in the Turkish press, archival documents and data obtained from official publications, the Goodwill Delegations initiative, which was put into practice as a foreign policy tool at the end of 1964, will be discussed. Why this initiative was undertaken, how it was carried out in the Middle East, within the framework of the UN Political Commission decision of December 16, 1965, how successful it was and what effects it had on Turkish foreign policy will be examined.